

СТВОРЮВАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ НАУКОВО- ОСВІТНІХ ПРАКТИК 3.0.

МАТЕРІАЛИ
5-ГО КРУГЛОГО СТОЛУ У
РАМКАХ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО
МІЖВУЗІВСЬКОГО ПРОЄКТУ
«Створювальне знання:
науково-освітні практики 3.0»

Одеса - 10 червня 2022 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МОРСЬКОГО ПРАВА ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ
ШКОЛА-ЛАБОРАТОРІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСОБИСТІСНО-
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ
МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ ПСИХОСІНЕРГЕТИКИ ТА АЛЬФОЛОГІЇ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СТВОРЮВАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ НАУКОВО – ОСВІТНІХ ПРАКТИК 3.0.

МАТЕРІАЛИ
5-ГО КРУГЛОГО СТОЛУ У РАМКАХ
НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО МІЖВУЗІВСЬКОГО ПРОЄКТУ
«Створювальне знання: науково-освітні практики 3.0»

10 ЧЕРВНЯ 2022

ОДЕСА – 2022

УДК [101+159.9.07]::378.1+130.2

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту Національного університету «Одеська морська академія»

Протокол № 11 від 21 червня 2022 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

І.А. Доннікова, д. філос. наук,

Н.В. Кривцова, к. психол. н.,

Є.М. Іванова, к. філос. н.,

О.С. Павлова, к. філос. н.

Створювальні стратегії науково-освітніх практик 3.0. / Матеріали 5-го круглого столу «Створювальне знання: науково-освітні практики 3.0», 10 червня 2022 р. / Під ред. Доннікової І. А. – Одеса: НУ «ОМА», 2022. – 48 с.

У збірці представлені матеріали 5-го Круглого столу «Створювальні стратегії науково-освітніх практик 3.0.», на якому обговорювались актуальні питання науки, освіти та культури під час воєнних дій в Україні; створювальні людинозбагачуючі освітні теопрактики та особливості їх функціонування в навчально-науковому процесі. Матеріали репрезентують роздуми про створювальні стратегії представників різних напрямків науки, викладачів, курсантів і аспірантів.

Збірка призначена для керівників університетів, викладачів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами сучасної науки і освіти.

Тексти представлені в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів. За точність і достовірність викладеного матеріалу всю відповідальність несуть автори.

© Національний університет «Одеська морська академія», 2022

© Міжнародна академія психосінергетики та альфології, 2022

© Одеський національний медичний університет 2022

ЗМІСТ

<i>Бельо Л.Ю.</i> Значення соціального інтелекту у формуванні компетентностей здобувачів вищої освіти	5
<i>Доннікова І.А., Кривцова Н.В.</i> Науково – освітні теопрактики людяності.....	7
<i>Іванова Є.М.</i> Складність як системна характеристика освіти.....	11
<i>Капустін А.А.</i> Традиції, здобутки, інновації морської освіти в Національному університеті «Одеська морська академія» для сучасного покоління курсантів.....	13
<i>Конон Н.М.</i> Екологія революційної епістемології	15
<i>Майборода П.А.</i> Історія та культура України перед викликом: перспективи вивчення і викладання.....	21
<i>Малівський А.М.</i> Гоголь про покликання людини – дилема європейського шляху та російського месіанства	24
<i>Мєлков Ю.О.</i> Гуманістичні стратегії створення знання в ситуації «відкритої науки» та цифрової освіти	27
<i>Мінєнков Г.Я.</i> Космополітизація повсякденності як спосіб виживання.....	29
<i>Павлова О.С.</i> Стратегія формування метамислення за допомогою навчального порт фоліо.....	31
<i>Шевчук О.М.</i> Філософія створювального людинознавства у практиках викладання під час військових дій в Україні.....	34
<i>Шкуро А.В.</i> Освіта як цінність – цінності освіти.....	37
Фотоматеріали.....	40

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бельо Л. Ю.

(старший викладач кафедри загальноправових дисциплін,
Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна)

Анотація. У професійній діяльності виникає потреба високого рівня якостей, що забезпечують успішність й ефективність у стосунках з людьми. Соціальна компетентність надає можливість адекватно адаптуватись в умовах соціальних змін та забезпечує правильну оцінку соціальної ситуації. З аналізу нормативної бази вбачається значимість розвитку соціальної перцепції, суспільного розуміння й оцінки соціальних об'єктів, соціального мислення, соціальної компетентності.

Ключові слова: соціальний інтелект, соціальна компетентність, комунікація, стандарти вищої освіти, загальні та фахові компетентності.

Abstract. In professional activities there is a need for a high level of qualities that ensure success and efficiency in relationships with people. Social competence gives the opportunity to adequately adapt to social change and ensures correct assessment of the social situation. The analysis of normative base shows the importance of the development of social perception, public understanding and evaluation of social objects, social thinking, social competence.

Keywords: social intelligence, social competence, communication, higher education standards, general and professional competences.

Події сьогодення, війна в Україні, масштабно переформатувала всі сфери життя людини, починаючи від побуту, місця перебування, внутрішнього переміщення, виїзд за кордон... перелічити все навіть неможливо, бо змінився маленький світ кожного окремо та Світ глобально, вцілому: в політичному, соціальному, економічному, стратегічному, екологічному... вимірі. Відбувся переворот в свідомості, оголилося зло, виявилася страшна реальність, зруйновані матеріальні, культурні цінності, посягнуто на найсвятіше – життя людини та на знищення всього українського народу. Однак в цьому жахітті зародилися вірні орієнтири: боронити всіма силами свої права і свободи, визначилися чіткі цілі – вижити українцям, не втратити країну, суверенітет та постала єдина задача українців – перемогти в цій війні.

В таких надскладних обставинах тотальній несправедливості, кровожерливості варварів, лютій ненависті ворогів до українців є надважливим зберегти людяність, незламність духу, здатність здолати випробування, надати руку допомоги нужденному, не втратити соціальну адекватність ..., та, насамкінець, виконувати своє професійне призначення. Якщо продовжувати цей перелік, виявляється – все це про соціальний інтелект, що є одним з найважливіших компонентів життєдіяльності, забезпечує психологічну витривалість, дає змогу долати раптові кризи, стреси та ситуації, які загрожують самоповазі. Думка Торндайка Едурда Лі, який нарік поняття "CI" як здатність розуміти інших людей та поводитись з ними мудро й адекватно, є актуальною і сьогодні. Часто вживані поняття: рефлексія, емпатія, емоційна врівноваженість, стресостійкість, мова жестів та рухів, здатність працювати у команді, є складниками соціального інтелекту (CI).

У професійній діяльності вчителів, лікарів, юристів, у відносинах "людина – людина" виникає потреба високого рівня якостей, що забезпечують успішність й ефективність у стосунках з людьми. Висока інтенсивність взаємодії з різними категоріями людей, тобто комунікація, виражена і в нашій викладацькій, науковій діяльності.

Уміння фахівців співвідносити, взаємодіяти, прогнозувати поведінку суб'єктів, знаходити індивідуалізований підхід та сама здатність, заснована на соціально-психологічних знаннях та досвіді у галузі міжособистісної взаємодії є недостатніми для педагогів, викладачів. Бо таким фахівцям треба бути обізнаними не тільки з методологією комунікації, та володіти методами та процесами комунікації, але й бути обізнаними та

оперувати методикою її викладання, бути здатними її передати та формувати соціальні компетентності у здобувачів.

У широкому розумінні соціальний інтелект – це здатність до пізнання соціальної реальності, що визначає успішність спілкування та соціальну адаптацію [1, с. 128]. Соціальна компетентність надає можливість адекватно адаптуватись в умовах соціальних змін та забезпечує правильну оцінку соціальної ситуації.

П.13 ч.1 ст.1 ЗУ «Про вищу освіту» визначено, що компетентність – здатність особи успішно **соціалізуватися**, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [2].

Дескриптором (від лат. «describo» – описувати) Національної рамки кваліфікацій є *комунікація* як взаємозв'язок суб'єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності [3].

Ч.1 ст. 10 ЗУ «Про вищу освіту» встановлено, стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти.

Відповідно Стандарту вищої освіти України бакалаврського рівня, спеціальності «Право», встановлено перелік загальних та фахових компетентностей. Зосередимося на тих, які спрямовані саме на розвиток соціалізації: здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (ЗК4); навички використання інформаційних і комунікаційних технологій (ЗК6); здатність бути критичним і самокритичним (ЗК8); здатність працювати в команді (ЗК9); здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) (ЗК10); здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК11); здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми (ЗК12); здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій (ЗК13); цінування та повага різноманітності і мультикультурності (ЗК14) [4].

В описі результатів навчання в сфері комунікації є наступні очікувані досягнення: вільне спілкування державною та іноземною мовами, володіння базовими навичками риторики, вміння доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло; пояснення певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту. Отже вагома частка (половина) компетентностей спрямована на формування світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, які необхідно здобути у закладі вищої освіти.

З аналізу нормативної бази (законів та підзаконних актів) вбачається значимість розвитку "соціальної перцепції" (лат. «perceptio» — сприйняття), суспільного розуміння й оцінки соціальних об'єктів, соціального мислення, соціальної компетентності.

Не виправданою, однак поширеною тенденцією в закладах вищої освіти є економити на загально-гуманітарному циклі. Вивчення гуманітарних дисциплін у закладі вищої освіти – соціології, культурології, психології, української мови, історії України, політології... – є чинником, що спрямовує на продуктивні процеси самопізнання та саморозвиток, забезпечує ефективну комунікацію, будує соціальне мислення, формує соціальний досвід, стверджує у професійному виборі, спонукає сформулювати оціночні орієнтири, розвиває соціальний інтелект, створює соціальну компетентність.

Фахові, професійні компетентності являються надбудовою-творінням, а підпорою, фундаментом – базові компетентності, яких вісім з п'ятнадцяти, що забезпечують ефективність комунікативно-особистісного потенціалу, розвивають глобальну здібність у вигляді соціального інтелекту як комплексу інтелектуальних, особистісних, комунікативних компонентів, що вкрай необхідні здобувачеві вищої освіти, фахівцю.

Список літератури:

1. Ляховець Л. О. Соціальний інтелект: поняття, функції, структура. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер. : Психологічні науки. 2013. Вип. 114. С. 128–133.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Про затвердження національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п> (дата звернення – 11.04.2022)
4. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право». Затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1379.

НАУКОВО-ОСВІТНІ ТЕОПРАКТИКИ ЛЮДЯНОСТІ

Доннікова І.А.

*(д. філос. н., професор, зав. каф. філософії,
Національний університет «Одеська морська академія», м. Одеса, Україна)*

Кривцова Н.В.

*(к. філос. н., директор «Міжнародної академії психосінергетики та альфології»,
керівник Психологічної служби, провідний фахівець Навчально-виробничого комплексу
інноваційних технологій навчання, інформатизації та безперервної освіти,
Одеській національний медичний університет, м. Одеса, Україна).*

Анотація. Розкривається смисл людяності як специфічного духовно – практичного феномену, що визначає створювальні культурно – ціннісні, філософсько-світоглядні стратегії людського існування, які втілюються в життєвих практиках через створювальні сили людини. Аналізується людяномірний потенціал освіти та науково-освітні теопрактики людяності.

Ключові слова: людяність, культурно-ціннісні створювальні стратегії, людяномірний потенціал освіти, науково-освітні теопрактики.

Abstract. The meaning of humaneness is revealed as a specific spiritual-practical phenomenon, that determines the co-generative cultural-valuable, philosophical-worldview strategies of human existence, which are put into life practices through human co-generative strength. There are analyzed the humaneness-dimensional potential of education and scientific-educational theopractices of humaneness.

Keywords: humaneness, co-generative cultural-valuable strategies, humaneness-dimensional potential of education, scientific-educational theopractices.

Під час війни нібито не на часі вести розмову про людяність і створювальність. Але глибинний смисл створювальності виявляється при вкрай нестійких, кризових умовах, на межі життя і смерті, якою і є війна. Саме в умовах війни в Україні концепт створювальності набув особливої значущості й додаткових значень щодо тих, які були позначені нами раніше [1]. Одне з цих значень – людяність, прояви якої актуалізуються в усіх сферах життя людини і соціуму, не виключаючи науку й освіту.

Війна створює напружений екзистенційний стан: людина опиняється між двома «світами» – «своїм» (який має захищати) і «ворожим» (від якого треба оборонятися). Розділення життєвого світу людини на світи, що протистоять один одному, а також необхідність самовизначення в контексті «своє – вороже», містить у собі й вічне прагнення людини до набуття і збереження цілісності – себе і світу, а отже, можливість змінитися, стати краще. Саме в цій ситуації актуалізується людяність, яка зумовлена цим прагненням, і тому є найповнішим вираженням створювальних сил людини.

Людяність можна розглядати як специфічний духовно-практичний феномен, що визначає культурно-ціннісні, філософсько-світоглядні стратегії людського існування, які завдяки створювальним силам людини втілюються в життєвих практиках.

Слід зазначити, що культура завжди надає людині взірці гідного існування і тому звертається до людини як до проєкту, прокладає шляхи у її майбутнє. В межах певної культурної спільноти відхилення від існуючих взірців може сприйматися як «інше» або «чуже», тому для зняття протистояння і подальшого розвитку культурою практикується толерантне відношення до іншості як одне з проявів людяності.

В умовах відкритої агресії, тім більш, війни, коли порушуються екзистенційні підвалини людського існування, загострюється протистояння культурного і антикультурного – як протистояння людського і антилюдського, людяного і антилюдяного. На жаль, в дихотомії «свій – ворог» культура також стає об'єктом агресії (з обох сторін), а тому заради власного захисту потребує людяності і у відношенні до себе. Навіть за таких умов культура не втрачає створювальної дієвості, апелюючи до людяності навіть в антикультурному.

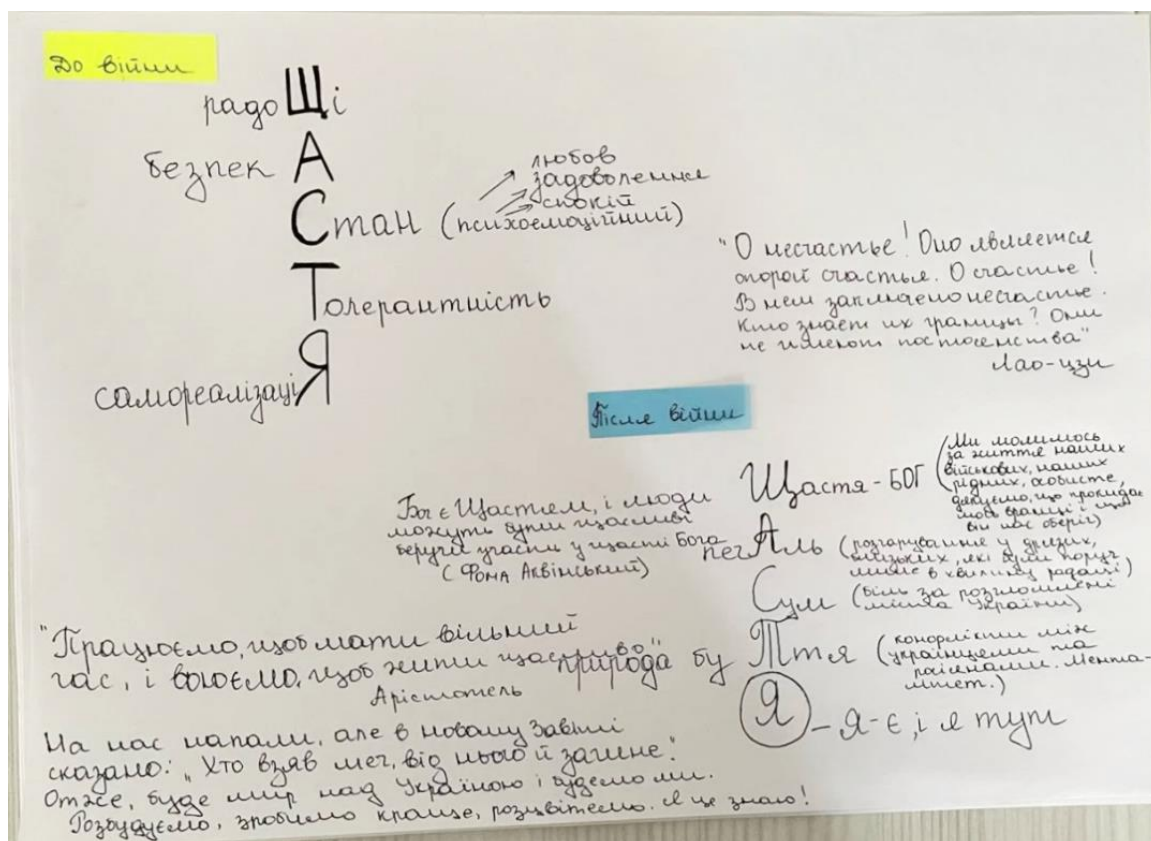
Чи можливі практики людяності під час війни? Якими вони мають бути за змістом в освіті? Що таке науково-освітні теопрактики людяності?

В попередніх публікаціях нами вже порушувалось питання про необхідність нового змістовного наповнення освіти; про її націленість на збереження і збагачення життєвих сил і здоров'я людини [1, 2, 4]; людяномірний потенціал [4, с. 17 – 23]. Ми наголошували на тому, що через впровадження в навчальний процес певних людинозбагачуючих науково-освітніх технологій можливо «трансформувати інформаційні ресурси в особистісно-професійні ресурси і резерви варіативності самореалізації та самогармонізації створювальних сил самоздійснення людини, яка навчається або навчає» [2, с. 22]. Ми звертали увагу на принципову роль інтелектуального пошуку в освіті, на роль знання в «антропологічному перевтіленні» заради збереження світу, нарешті – про трансформацію освіти з людиномірної на людяномірну [4, с. 23]. Йшлося також і про методологічно-методичну технологію психотерапевтичної концептуалізації «SMART-модель МАПА» як теопрактичну технологію підвищення якості освіти [4, с. 211]. Для вирішення теоретичних і практичних завдань із створення і впровадження в навчальний процес людинозбагачуючих технологій на базі кафедри філософії НУ «ОМА» діє Школа-лабораторія психологічного супроводу особистісно-професійного зростання.

Навчання у період воєнного стану в Україні виявило актуальність і затребуваність людинозберігаючих і людинозбагачуючих науково-освітніх технологій (зрозуміло, що їх актуальність не знизиться і в післявоєнні роки). Психологічний стан, в якому перебували і студенти і викладачі в перші тижні війни для якісного навчання вимагав значних емоційних, інтелектуальних, фізичних витрат. Інформаційний простір, в якому домінували новини про захоплення і знищення українських міст, звірства окупантів, майже унеможлилював якісне викладання і засвоєння знань. Натомість, намагання зберегти якість навчання часто призводило до психологічного і фізичного виснаження і тих, хто навчається, і тих, хто навчає.

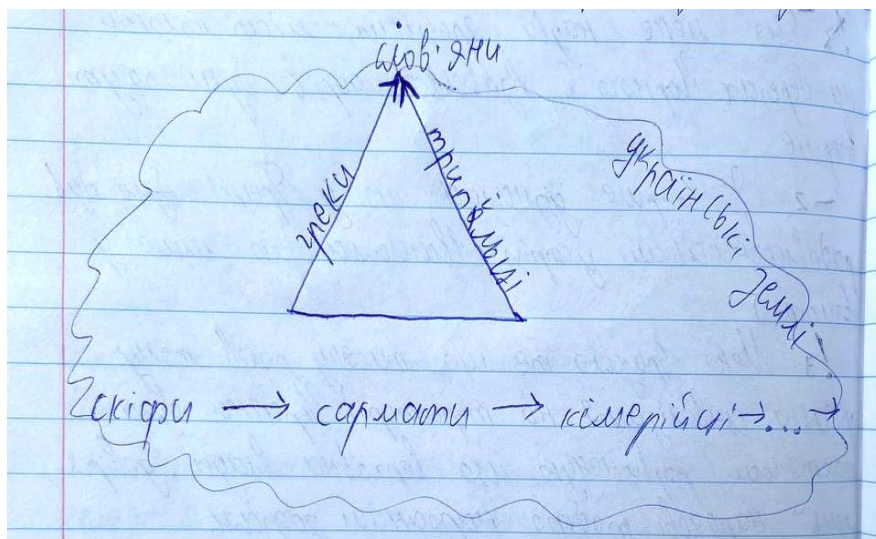
Використання в навчальному процесі (зокрема, йдеться про навчальну дисципліну «Філософія і філософія права», яка викладалася в другому семестрі на першому курсі спеціальності «Право») методолого-методичного інструментарію smart-моделі «МАПА ЖИТТЯ» (Н.В. Кривцова) дало можливість викладачу (І.А. Донніковій), по-перше, «побачити» стани, в яких перебували студенти (за допомогою смислових мап); по-друге, підібрати відповідні індивідуальні форми роботи, види завдань для того, щоб «запустити» у студентів механізм самокорекції та самогармонізації; по-третє, згармонізувати власний стан, отримати додаткові ресурси завдяки підготовці завдань, їх перевірці та аналізу зі студентами на заняттях. Крім того, в процесі викладання оновлювався зміст навчальної дисципліни, структура курсу, відправної точкою в якому стала близька кожній людині тема щастя, мрій про майбутнє «після війни».

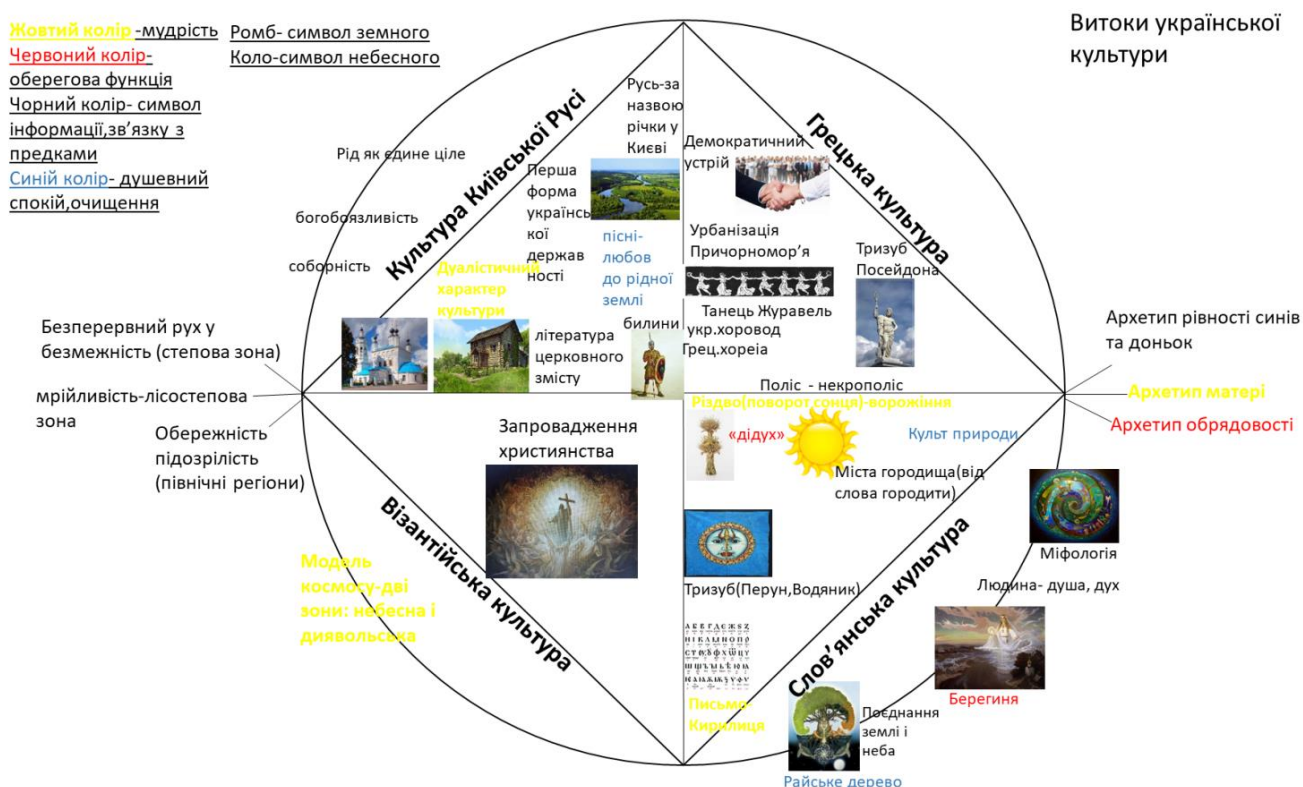

Необхідно додати, що в першому семестрі smart-моделі «МАПА ЖИТТЯ» використовувались при викладанні навчальної дисципліни «Культурологія» (також першому курсу спеціальності «Право»). Вдалося поєднати цілі навчальної дисципліни, а саме: розкриття створювальної сутності культури, з можливостями людинозбагачуючих науково-освітніх технологій, оновити зміст курсу. Але найважливішими стали особистісні досягнення студенток, які змогли розкрити свій інноваційний потенціал і протягом семестру продемонстрували стрімку динаміку особистісного зростання. Так, Панова Дар'я (група 7101) починала вивчення курсу з оцінками «задовільно» («Смислова схема. Крок 1»). Завершила ж семестр змістовною культурологічною мапою до теми «Витоки української культури», оцінкою «відмінно» на іспиті і виступом на науковій конференції з темою «Робота з культурологічною інформацією як спосіб формування інформаційної компетентності» [5].

Панова Дар'я, група 7101. Тема «Витоки української культури»
Смислова схема. Крок 1.

Культурологічна мапа. Крок 4.

Загальні результати роботи, які демонструють дієвість науково-освітніх теопрактик, представлені в «Методичних рекомендаціях до створення «Культурологічної мапи» з використанням «Методу складання дайджесту» (для студентів і викладачів)» [3].

І наостанок. Неймовірно важко, але необхідно вчити людяності, коли навколо війна, смерть і руйнування. Неможливо навчити людяності, тільки розповідаючи про неї. Неможливо навчити людяності лише прикладами з життя інших. Але їй можна навчитися через власні практики людяності, що спираються на знання і приклади з життя інших. Власне це і є теопрактикою.

Список літератури:

1. Donnikova, I., & Kryvtsova, N. (2020). Круглий стіл «Створювальне знання: теоретико-методологічні та практичні аспекти». *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 25(2), 169 – 210. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-10>.
2. Доннікова І.А., Кривцова Н.В. Освітні практики здоров'я: філософсько-психологічний аспект. Матеріали 4-го круглого столу «Створювальне знання: науково-освітні практики 3.0», 11 червня 2021 р. / Нац. ун-т «Одеська морська академія»; Міжнародна академія психосінергетики та альфології; Одеськ. нац. мед. ун-т. Одеса: НУ «ОМА», 2021. – С. 21 – 25.
3. Кривцова, Н.В. Доннікова І.А. Методичні рекомендації до створення «Культурологічної мапи» з використанням «Методу складання дайджесту» (для студентів і викладачів). – Одеса: НУ ОМА, ТОВ МАПА, 2021. – 37 с.
4. Створювальна сила знання: монографія. Книга перша / авт. кол.; відп. ред.: І. А. Доннікова, Н. В. Кривцова. – Одеса: Фенікс, 2020. – 250 с
5. Панова Д.В. Робота з культурологічною інформацією як спосіб формування інформаційної компетентності // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної онлайн конференції молодих науковців та здобувачів вищої освіти «Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики». м. Одеса, 25-26 листопада 2021 року. – Одеса: НУ «ОМА», 2021. – С. 234 – 236.

СКЛАДНІСТЬ ЯК СИСТЕМНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТИ

Іванова Є.М.

(к. філос. н., Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна)

Анотація: Сучасна освітянська практика стикається з проблемою спрощення на різних рівнях. Межі допустимості таких тенденцій є одним з головних питань сьогодення, а філософсько – методологічний аналіз типів простоти – складності постає актуальною задачею в наявних обставинах.

Ключові слова: освіта, складність, простота, системний підхід, загальна теорія систем.

Abstract: Modern educational practice faces the problem of simplification in different directions. The limits of admissibility of such tendencies are one of the main issues of today, and philosophical and methodological analysis of the types of simplicity – complexity is an important task in the current circumstances.

Keywords: education, complexity, simplicity, systems approach, general systems theory.

В останні часи в освітянських практиках все сильніше виявляється тенденція до спрощення. Такі процеси часто пов'язують з інформаційним перевантаженням, клиповістю мислення, зростаючою кількістю відволікаючих факторів тощо [1]. Але академічні дисципліни, які є об'єктами вивчення, постають як складні інтелектуальні утворювання, які в процесі дидактичного спрощення можуть втрачати свою концептуальну складність.

Для того щоб дослідити феномен концептуального спрощення, треба звернутися до філософсько-методологічних підходів до визначення критеріїв простоти – складності.

Вже з давніх часів відома теза: «Простота – печатка істини». І такий принцип мав характер неявного онтологічного переконання: розум хитромудрий, а природа проста. Простота сприймалася як властивість самої природи. А першоджерелом всього сущого має бути щось просте і неподільне, наприклад вода, вогонь або атоми. І Платон, і Аристотель говорили, що просте виникає раніше, ніж складне. «Простіше слід визнати початком, ніж те, що меншою мірою таке» [2]. Онтологічний підхід до простоти згодом багато використовувався, наприклад, визначення істинності наукової теорії. «Чим простіше теорія, тим більше підстав за інших рівних умов вважати її істинною» [3]. Концепція «економії мислення» Маха перегукувалася із середньовічним принципом – «бритвою Оккама», який забороняв «множити сутності без необхідності» для пояснення природи.

Але навіть коли досягнення науки показали, що світ не такий простий, як здавалося ще недавно невирішеними залишилися багато питань. У тому числі – як визначити яка теорія простіше пояснює те чи інше явище, і як уникнути суб'єктивних оцінок, властивих людині.

Такі протиріччя вивели проблему складності та простоти на рівень структурного аналізу. Так, А. І. Уйомов каже, що неможливо проблему простоти – складності вирішити на суб'єктивних позиціях: «...З цієї точки зору більш простим буде все те, що більшою мірою відповідає людині, її фізичній та психологічній організації» [3]. І єдиним способом позбавитися суб'єктивізму є звернення до *методологічної процедури виміру*.

Існують різні підходи до кількісного виміру простоти і складності. Наприклад, можна привести цікавий підхід до виміру простоти – складності у психології.

Джордж Келлі у своїй когнітивно спрямованій концепції особистості розробив Репертуарний тест рольового конструкту, як метод вивчення індивідуальних конструктів. Відповідно до Келлі, «...Конструкти – це категорії мислення, що утворюються внаслідок нашої інтерпретації подій...» [4]. Щоб конструкт взагалі сформувався, вважає Келлі, слід зазначити, як мінімум, що два явища схожі одне на одне і відрізняються від третього. Під час проведення цього тесту, піддослідному пропонується список назв ролей – від 20 до 30 різних позначень ролей людей, які імовірно важливі або колись були важливими для тестованого. Людей, яких випробуваний додав до списку, називають фігурами. Після того, як перелік ролей заповнений, випробуваному пред'являють три імені фігур зі списку і просять встановити «найважливіше, що робить схожими ці дві фігури, але відрізняє їх від

третьої» [5]. В результаті буде отримано модель конструктів, якою людина користується для інтерпретації свого соціального життя та навколишньої дійсності.

Спосіб для аналізу результатів Реп-тесту було запропоновано У. Байєрі. Він припустив, що, вивчаючи позначки, проставлені випробуваним, у різних рядах форми решітки Реп-тесту, можна визначити *когнітивну складність* та *простоту* системи конструктів індивіда. Однакові позначки позначають невелику кількість конструктів і, отже, недиференційовану думку про інших, що свідчить про когнітивну простоту. І навпаки: неоднакові позначки означають більше конструктів і, отже, високо диференційовану систему конструктів, що відповідає когнітивній складності.

На думку Байєрі, люди, яким властива когнітивна простота, швидше за все, ігноруватимуть інформацію, яка суперечить їхньому враженню, що склалося. Вони також не різноманітні у міжособистісному спілкуванні, і їм важко побачити різницю між собою та іншими. Люди ж із когнітивною складністю, вловлюватимуть тонкощі особистості іншої людини, прийматимуть міжособистісні протиріччя. А також вони зможуть прогнозувати поведінку інших людей краще ніж ті, хто відрізняється когнітивною простотою. Нижче в таблиці показані деякі характеристики когнітивно простих і складних людей, які виділяв Байєрі [5].

Когнітивно складна людина	Когнітивно проста людина
Має конструктну систему, що містить чітко диференційовані конструкти	Має конструктну систему, у якій незрозуміла різниця між конструктами
Може чітко відрізнити себе від інших	Важко відрізняє себе від інших
Спроможна прогнозувати поведінку інших	Не здатна прогнозувати поведінку інших
Розглядає інших за багатьма категоріями	Розглядає інших за невеликою кількістю категорій

Загальна параметрична теорія систем дозволяє підійти до оцінки простоти системи у інший спосіб. Це залежить від того, до якого дескриптору системи простота та складність мають відношення: субстрату, структурі чи концепту. Субстрат, структура та концепт – це дескриптори першого порядку, а відносини між ними будуть вже дескрипторами другого порядку, наприклад: відношення структури до субстрату, відношення субстрату до структури тощо. Таким чином, можна виділити такі типи простоти – складності: субстратна простота – складність, структурна простота – складність, концептуальна простота – складність.

У разі *субстратної простоти*, складність – простота визначається за субстратом. Такий тип простоти можна визначити підрахунком елементів, що входять до системи. Так, група, що складається з трьох осіб, буде субстратно більш простою системою, ніж група, що складається з двадцяти осіб. Чи, наприклад, студент буде оцінювати тонкий підручник як більш простий, а товстий як більш складний.

Наступним випадком є *структурна простота – складність* системи. Простота такої системи оцінюється за її структурою. Досить часто, коли говорять про простоту – складність, інтуїтивно мають на увазі саме цей тип. Значення такої системи полягає в тому, що «якщо всі елементарні відносини виявляться однаковими, система буде визнана структурно найпростішою» [6]. Прикладом саме такої системи буде когнітивна простота за Дж. Келлі, де цей показник залежить від кількості використовуваних людиною моделей (конструктів) оцінки дійсності. Таким чином, чим менша ця різноманітність, тим вищий ступінь простоти. Спрощуючи тенденції в освіті на структурному рівні як раз пов'язані зі зменшенням різноманіття зв'язків між освітніми елементами.

Що стосується *концептуальної простоти – складності*, то існує наступний підхід до її визначення: «складність предикату можна ототожнити з кількістю ланок, що опосередковують ставлення цього предикату до елементів субстрату» [6].

Так концептуально найпростішими системами будуть такі системи, де річ, інакше, ніж через саму річ визначити не можна, річ розуміється як самототожна. Іншими словами, концептуально найпростіші системи це такі системи, які можуть бути представлені як системи в єдиному сенсі. Подібний підхід до перехідності між концептуальною простотою та складністю можна побачити у китайського поета та філософа Цюй Юаня: «До того, як я вивчав Дзен, я бачив гори як гори та річки як річки. Потім, коли я наблизився до розуміння, я навчився бачити, що гори – це не гори, а річки – це не річки. Але тепер, коли я зрозумів суть, я спокійний. Просто я знову бачу, що гори це гори, а річки це річки». Отже, розуміння та системний підхід до типів простоти – складності допомагає перейти від суб'єктивних оцінок до більш раціонального уявлення щодо процесів, які відбуваються в сучасній університетській освіті.

Список літератури:

1. Іванова Є.М. Складні інтелектуальні об'єкти у просторі університету // Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики. – Одеса: НУ «ОМА», 2019.
2. Aristotle's Metaphysics. Translated by Lawson-Tancred, Hugh. Penguin. 1998.
3. Uyemov A.I. Parametric General Systems Theory and the Estimation of Proposals for Mankind's Survival // New Systems Thinking and Action for-a new Century. Pacific Grove. California, 1994.
4. Maddi S.R. Personality theories: a comparative analysis, Homewood, Ill: Dorsey Press, 1968.
5. Hjelle L, Ziegler D. Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications 3th ed.: McGraw-Hill, 1992.
6. Уйомов А. І., Сараєва І. Н., Цофнас А. Ю. Загальна теорія систем для гуманітаріїв. – Варшава: Universitas Rediviva, 2001.

ТРАДИЦІЇ, ЗДОБУТКИ, ІННОВАЦІЇ МОРСЬКОЇ ОСВІТИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ «ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ» ДЛЯ СУЧАСНОГО ПОКОЛІННЯ КУРСАНТІВ

Капустін А.А.

*(курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту навігації,
Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна)*

Науковий керівник – к. філос. н., доцент Шевчук О.М.

Анотація. На прикладі історії НУ «ОМА», розглянуті актуальні питання розвитку морської освіти в Україні як морської держави. Головна мета – простежити зміни, що відбулись в морській освіті останнім часом та визначити в ній те незмінне, що забезпечує високий рівень підготовки випускників НУ ОМА на рівні міжнародних стандартів, престижність закладу вищої освіти та високі моральні якості випускників.

Ключові слова: морська освіта, міжнародні стандарти морської освіти, традиції, інновації, здобутки, сучасні вимоги до морської підготовки, зв'язок поколінь випускників НУ «ОМА».

Abstract. On the example of the history of NU "OMA", topical issues of maritime education in Ukraine as a maritime state are considered; the global world integration processes taking place in the maritime and other branches are analyzed; the needs of Ukrainian society on the path of reform and cooperation in the field of education. The main goal is to trace the recent changes in maritime education and identify the changes that ensure a high level of training of NU "OMA" graduates at the level of international standards.

Keywords: maritime education, international standards of maritime education, traditions, innovations, achievements, modern requirements for maritime training, connection of generations of Maritime academy graduates

Складне й різнопланове морське питання, що прийняло гострі форми в Україні за останній час, актуалізувало й завдання визначення подальших перспектив розвитку морської освіти і, як часто це буває, відповіді ми шукаємо в досвіді минулого, витоках її виникнення, в традиціях, в пам'яті випускників минулих років, в зв'язках поколінь мореплавців. Національний університет «Одеська морська академія», загально відомий своїми досягненнями у світовому морському суспільстві, має насичену багаторічну історію, яка відбиває шлях розвитку й морської освіти України в цілому. Вже сам факт створення такого закладу ще під час Другої світової війни, відразу після визволення Одеси, свідчить як про великі людські втрати та подвиги моряків в часи війни, так і про важливість поповнення морських фахівців новими кадрами та відновлення самої морської галузі. Та й для Одеси, яка починалася і зростала «з порту, разом з портом», тобто тісно пов'язана з життям морської галузі, виникнення такого навчального закладу мало величезне значення, а кожен хлопець ще з дитинства мріяв стати моряком, але спочатку курсантом «вишки».

Сьогоднішній Національний університет «Одеська морська академія» пройшов складний шлях перетворень від вищого морехідного училища (1944-1958 р.р.), потім ОБІМУ (1958-1991 р.р.), Одеська державна морська академія (1991-2002 р.р.), Одеська національна морська академія (2002-2015 р.р.), до Національного університету «Одеська морська академія» (з 2016 р.), за якими стоять роки кропіткої роботи всього професорсько-викладацького складу та її керівництва. За роки незалежності України в академії були відкриті нові спеціальності, створено мережу відокремлених структурних підрозділів: Азовський морський інститут (м. Маріуполь), Дунайський інститут (м. Ізмаїл), Інститут Військово-Морських Сил (м. Одеса), Фаховий коледж морського транспорту (м. Одеса), Морехідний фаховий коледж ім. О.І. Маринеска (м. Одеса), Відділення військової підготовки Фахового коледжу морського транспорту [1]. Крім того, підвищення кваліфікації в НУ «ОМА» щорічно проходять тисячі моряків. НУ «ОМА» є активним членом Міжнародної асоціації морських університетів (IAMU), Чорноморської асоціації морських інститутів (BSAMI). Представники академії регулярно беруть участь у роботі асамблей, комітетів та підкомітетів Міжнародної морської організації (ІМО) у складі офіційних делегацій України та Міжнародної асоціації морських університетів. Систему менеджменту якості академії сертифіковано Bureau Veritas відповідно до міжнародного стандарту ISO 9001:2015.

Щоб було зрозуміло, наскільки різючі зміни відбулися за цей час, варто зазначити, що на початку в Одеському вищому морехідному училищі (ОВМУ) був лише один корпус, де розміщувалися всі підрозділи (включаючи бухгалтерію, їдальню, санітарну частину, спортзал, парикмахерську, складські приміщення, електропідстанцію). Відкривалося навчання лише за 4 спеціальностями: судноводіння, суднові силові установки і механізми, суднові електричні установки та механізми, суднові радіоустановки. Перший набір складав всього 305 курсантів. Але вже в перший день навчання в ті далекі й складні часи жовтня 1944 р., все починалось за морськими традиціями на засадах гідності та патріотизму – шиккування на великому плацу екіпажу училища, слів вітання від начальника училища, команди: Струнко! До підняття прапору! [2, с. 19]. Хвилюючий та урочистий момент церемонії, який і зараз є незмінним початком кожного дня навчання для курсантів з тих самих пір, але зараз до цього додалася ще й музика – щоранку виконується гімн України.

Вивчаючи історію нашої академії, ми помітили той особливий зв'язок, що склався ще від самого початку її створення між закладом та його випускниками. Від багатьох колишніх курсантів навіть через багато років можна почути теплі слова подяки своїй альма-матер за викладачів та друзів, яких вони тут знайшли. Так, у 1974 р. начальником ОБІМУ став В.М. Залетов, доцент, к.т.н., випускник училища першого набору. Саме його чекала доля більше чверті століття бути головним організатором роботи нашого ВНЗ. Його наступник, ректор академії з 2000 р. і до сьогодні, д.т.н. М. В. Міусов, також випускник та вихованець академії, як і багато ще інших, хто лишився тут працювати вже в статусі викладача, продовжуючи справу та традиції своїх попередників. Завдяки випускникам академії сьогодні Україна входить до групи лідерів за кількістю офіцерів на судах світового

торгівельного флоту, а НУ «ОМА» по праву вважається кузнею високопрофесійних кадрів. Всі випускники академії мають можливість працевлаштування за фахом [3, с. 23-25]. Диплом випускника НУ «ОМА» надає широкі перспективи кар'єрного росту. Як приклад, хочу навести професійний шлях свого батька – Капустіна А. В., який у 2001 році закінчив Одеську державну морську академію (факультет морського права) та отримав диплом (з відзнакою) за спеціальністю «Правознавство». Тож двері НУ «ОМА» завжди відкриті для випускників-друзів академії, для всіх тих, хто бажає продовжити славні академічні традиції. Також щорічно у червні в НУ «ОМА» відбуваються зустрічі випускників минулих років, де, згідно головної традиції цих зустрічей, випускники приймають участь в урочистій перекличці, приймають вітання ректора, а представники випусків різних років мають можливість поспілкуватися, згадати історії минулого, улюблених викладачів, передати молоді свій досвід.

І, на закінчення, кілька слів про історичні паралелі. Так, згадуючи перший рік навчання у 1944-му році, сучасники тих подій розповідають, що після занять курсанти приймали участь в підтриманні порядку в місті. Навіть виділялись групи озброєних курсантів для супроводження викладачів, бо в місті тоді було неспокійно, промишляли банди. В ротних приміщеннях зберігались гвинтівки; а курсантам, що заступали в наряд, видавали патрони [2, с. 20]. Сьогодні, проходячи біля входу в корпус № 4 академії, можна також побачити озброєних курсантів Інституту Військово-Морських Сил, де проводять підготовку офіцерів, призваних до лав військової служби під час мобілізації (на особливий період); військову підготовку студентів закладів вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу; здійснюється наукова та науково-технічна діяльність; військово-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти та допризовної молоді. Всі вони на варті та готові боронити рідну академію, Одесу, Україну. Ми також будемо пам'ятати про сучасну трагічну долю філіалу академії – Азовського морського інституту (м. Маріуполь) та подвиг героїв – захисників Маріуполя.

Список літератури:

1. Офіційний сайт: Національний університет «Одеська морська академія». Режим доступу: <http://www.onma.edu.ua/>
2. Одеська національна морська академія. Сторінки історії: Документи. Архіви. Спогади. (До 60-річчя Одеської національної морської академії) // Голова ред. кол. М.В. Міюсов. – Одеса: Астропринт, 2004. – 248 с.
3. Літопис Одеської морської академії, 1944 - 2019 / Ред. В.Г. Алексішин; Вступ. сл. М. В. Міюсов; Дизайн С. Пурінов. – Одеса : MediaCompass - Судноплавство, 2019. – 226 с.

ЕКОЛОГІЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ

Конон Н.М.

(аспірантка кафедри судноводіння, Національний університет «Одеська морська академія», м. Одеса, Україна)

Науковий консультант – д. філос. н., професор Доннікова І.А.

Анотація: На сьогоднішній день концепція еволюційної епістемології, за своїм визначенням, наголошує на природності «розкриття», «розгортання» ефективної взаємодії людства та навколишнього середовища. Враховуючи масштабні та стрімкі трансформації знання та їх форм та з метою більш повноцінного та об'ємного моделювання теорії розвитку епістемології, пропонується розглядати теорію пізнання як екологію епістемологічних революцій. Революція характеризує якісне перетворення розвитку пізнавальної діяльності, блага. Концепція екології, у свою чергу, визначається знанням як про навколишнє середовище, так і про

«внутрішній будинок» людини. Отже, цьому етапі поняття «екології революційної епістемології» може бути концептом сучасної універсальної моделі теорії пізнання.

Ключові слова: еволюція, екологія, епістемологія, знання, пізнання, революція, складні само-розвиваючі системи, трансдисциплінарність, циклічність.

Annotation: Nowadays, the concept of evolutionary epistemology, by its definition, emphasizes the naturalness of the "disclosure", "deployment" of the effective interaction between humanity and the environment. Taking into account the large-scale rapid transformations of knowledge and their forms, aiming for more complete and solid modeling of the theory of the epistemological development, it is proposed to consider the theory of knowledge as an ecology of epistemological revolutions. The revolution characterizes the qualitative transformation of the development of cognitive activity. The concept of ecology is determined by knowledge of both the environment and the "inner space" of a person. Thus, at this stage, the idea of "ecology of revolutionary epistemology" might act as a concept of a modern universal model of the theory of knowledge.

Keywords: evolution, ecology, epistemology, knowledge, cognition, revolution, complex self-developing systems, transdisciplinarity, cyclicity.

В сучасному стрімкому інформаційному потоці процес розвитку знання не тільки залишає відбиток в межах наукової сфери, але і моделює та актуалізує загальну картину світу. На сьогоднішній день, концепція еволюційної епістемології, за своїм визначенням, підкреслює природність «розкриття», «розгортання» (від лат. *ēvolūtiō*) ефективної взаємодії людства та навколишнього середовища. Тенденція ноосфери та її невідворотні умови, викладені В. І. Вернадським, стають все більш значущими в межах трансдисциплінарного прогресу епістемологічної системи. Залучення трансдисциплінарного підходу дозволило змінити кут зору на своєрідну «обмеженість» дисциплінарних наук, розширити коло можливих рішень та ідей і, насамперед, на епістемологічні питання, детальний аналіз наведений у роботах [1 – 4].

Головна теза еволюційної теорії пізнання зводиться до припущення, що всі живі істоти – це продукти живої природи, результат еволюційних процесів і, як наслідок, їх когнітивні та ментальні здібності (пізнання і знання) спрямовуються механізмами органічної еволюції. Іншими словами, пізнання виступає природним аспектом. Еволюційна епістемологія, на відміну від інших епістемологічних шкіл і напрямів, не лімітує поняття біологічної еволюції людини на формуванні *Homo sapiens*, але й підкреслює роль створення когнітивної основи для виникнення людської культури, трактує її як неодмінну умову дивовижного прогресу.

Оцінюючи неперервність в темпі та характері змін теорії пізнання, було б доцільно зауважити суттєву різницю між двома концепціями розвитку: еволюції та революції. Поняття еволюції характеризує відносно поступовий характер, розгортання змін із виділенням кількісним пріоритетом. «*Revolutio*», в свою чергу, як похідне від лат. *revolvere*, *revolutum* – «обертання», «перетворення» [7]. У науковій мові XVII ст. це поняття позначало завершення одного кругового обігу (циклу) небесного тіла. Наприклад, у своїй роботі «*De revolutionibus orbium coelestium*» (Про обертання небесних сфер) 1543 року, Микола Коперник вживає цей термін саме в такому розумінні. Іншими словами, виходячи з етимологічного аналізу, термін «революція» можна було б трактувати як процес якісного, циклічно – історичного та природного перетворення певного явища, його вихід на новий рівень.

В контексті тлумачення головної тези даної статті, доцільно звернутися до робіт Степіна В.С. [5, 6]. Автор, вивчаючи як механічні, так і біологічні системи, підкреслив, що біологічні категоріальні сенси не укладаються у вузькі рамки уявлень про прості механічні системи, тим самим вимагаючи нові зразки синтезу системної організації об'єктів.

Завдяки розвитку кібернетики та теорії систем, подібні образи увійшли до арсеналу наукових засобів. Більш чіткими стали поняття та особливості складних саморегулюючих систем, їхня принципова відмінність від простих систем, а саме: диференціація на підсистеми, у яких здійснюється стохастичне взаємодія елементів; функціональне виділення блоків обробки інформації та управління, наявність відповідних прямих та зворотних зв'язків. Відтворення системи постає як саморегуляція, що забезпечує збереження невеликого набору системних параметрів, що визначають цілісність системи. Наявність

зворотних зв'язків у процесах саморегуляції призводить до зворотного впливу слідства на його причину – виникає циклічна причинність. В складних системах ціле має особливу системну якість, що не редукується до властивостей складових його частин. Вона не тільки залежить від властивостей складових частин, а й визначає ці властивості. Розуміння понять простору та часу включає розрізнення внутрішнього та зовнішнього простору системи та їх характеристик.

Уявлення про складні системи дозволили об'єднати в єдину категоріальну сітку раніше виявлені категоріальні сенси, що не укладаються в рамки механічної парадигми. Категорії речі та процесу постали як відносно помітні. В межах механічної картини світу речі (тіла) виступали як щось первинне, як субстрат, а процеси інтерпретувалися як вплив однієї речі (тіла) на іншу за допомогою передачі сил. В розвиненій системі уявлень будь – яка річ поставала як процесуальна система, що самовідтворюється в результаті взаємодії з середовищем та завдяки саморегуляції.

Т. Парсонс, слідом за К. Марксом та М. Вебером, розглядав складні системи та їх саморегулювання крізь призму дій людей як головного фактор процесуальності соціальної системи та її відтворення. Різноманітність можливих дій (набір базисних елементів), цілей, тощо – все це обумовлене властивостями соціальної системи. Рамки, що обмежують простір вибору, за Парсонсом, сформовані власною системою цінностей, норм і зразків (паттернів) дій, що історично склалася. Останні виступають як інформаційні коди, відповідно до яких здійснюється відтворення соціального життя. Т. Парсонс розглядав культуру, як функцію, що кібернетично контролює соціальну систему, а також як особливу підсистему суспільства, яка, включаючи цінності, норми і зразки, регулює дії та вчинки людей. Тут особливу увагу автор приділяє набору соціальних ролей та відповідних дій, що відповідають певним зразкам.

Система суспільства в даній концепції включає ще дві основні підсистеми – економічну та соціально – політичну підсистему. Функція першої полягає в адаптації до зовнішнього середовища. Функція другої – у забезпеченні інтеграції суспільства. Реалізація цілей діяльності породжує консуматорний стан (“consumer” – споживач). Адаптація до зовнішнього середовища та консуммація виступають контролюючими зворотними зв'язками над комплексами дій. Завдання економіки полягає у організації процесів, які забезпечують адаптацію до середовища. Завдання політики – у виробленні та прийнятті рішень, що створюють умови для різноманітності дій, що забезпечують відтворення внутрішньої інтеграції суспільства.

Можна зробити висновок, що Т. Парсонс, розвиваючи ідеї К. Маркса, М. Вебера, Е. Дюркгейма, В. Парето, запропонував картину соціальної реальності як складної, саморегулюючої системи, використовуючи кібернетику та системний аналіз. Важливими аспектами його картини були уявлення про відкритість саморегулюючої соціальної системи та її відтворення завдяки кодам соціальної інформації та управлінню, враховуючи зворотний вплив результатів діяльності на цілісний стан соціальної системи.

Дані ідеї щодо відкритості та процесуальності складних системних об'єктів отримали подальший розвиток в 60-80-х роках минулого століття. Результати цих досліджень системної теорії найчастіше називають концепціями кібернетики другого порядку. Тут особлива увага приділялася взаємодіям відкритої системи та середовища та операціям, які забезпечують відтворення системи. У цьому ключі чилійські нейрофізіологи Ф. Варела та У. Матурана розвивали свою концепцію аутопоези саморегулюючих систем, згідно з якою відтворення системи здійснюється не за рахунок зовнішніх впливів, а за допомогою внутрішніх елементів (операцій), вироблених у самій системі. Цей підхід М. Луман застосував при розгляді функціональної стійкості соціальних систем, запропонувавши як основні внутрішні операції, які забезпечують відтворення соціальної системи, процеси комунікації індивідів. Всі вищевказані трансформації дисциплінарних онтологій та загальнонаукової картини світу були характерними для некласичної науки. Подальший розвиток цих уявлень включив фактор еволюції. Найбільш очевидним це було стосовно

біологічних та соціальних систем, хоча передумови для нового бачення склалися і в науках неживої природи – фізиці, космології та хімії [8].

Відштовхуючись від ідеї циклічного обертання небесних тіл та уявлень про системність, можна висвітлити трансформації, характерні для самоорганізованих систем. З кожним новим циклом, небесні тіла (як системи) набувають більш складних характеристик в результаті взаємодії різних середовищ, відносних швидкостей інших систем, розвинення хімічних та молекулярних реакцій та ін.

Проектуючи концепцію циклічності на історичну взаємодію людини – мікрокосму зі світом – макрокосмом, проглядаються відповідні закономірності. Природа людини передбачає в життєвому циклі розкриття пізнавальної діяльності, результатом якої є створення знання. У зачатках *humana cognitio* пріоритетом виступає апіорне чуттєве сприйняття і чуттєвий досвід. Через відсутність набутого у даному циклі знання, можна припустити що перші думки є продукцією синергії трансцендентного минулого знання та особистості (натури). Слід зауважити, що під особистістю розуміється єдність історично – прогресивного генетичного коду кожної людини, неповторність природного «Я». З одного боку, крізь призму емпіричності людина набуває відповідних дієвих характеристик власного процесу пізнання. До таких характеристик можна віднести чуття, емоції, інтуїцію, інтерес, інстинкт, творчий потенціал, сміливість, волю, це все – внутрішній «двигун» людини, який відповідає за кількісну складову когнітивної функції. З іншого боку, у процесі становлення та розгортання життєвого пізнання, теоретично – аналітичні моделі починають передувати чуттєвому досвіду. Векторна сума змінних впливу соціуму, виховання, освітньої бази, культури, архетипів на мислення, представляє собою постійне оновлення результуючого вектору відображеного у звичках, принципах, методах, творенні, що визначають ліміти та визначеність, тобто міру когнітивності. Кооперація складових кількості та міри детермінує якісне пізнавальне середовище людини, відповідальне за процес обміну інформацією та досвідом із іншими середовищами різного походження.

Загальне поняття «буття» може бути тлумачено багатьма словесними комбінаціями, надаючи терміну різноманітні смислові відтінки. В межах даної роботи буття розглядається як постійний розвиток взаємодії між людиною та навколишнім середовищем, між цілим та його частинами. Результатом буття, за таких умов, є досягнення блага (цілі), що набуває духовно – матеріальних форм знання. Знання, в свою чергу, матеріалізується в кожному життєвому циклі людини з «наступної сторінки», враховуючи існуючий базис минулих досягнень і трансформацій. Накопичене знання у циклічному відродженні, завдяки оновленому погляду на минуле, народжує новий унікальний зв'язок у системі світу. Ключовим є тлумачення минулого знання крізь призму особистісного історично – культурного фільтру.

Саме тому, в роботах [1–3] підкреслюється роль особистості вченого в створювальному знанні. Необхідно наголосити на тому, що ступінь взаємодії між середовищами в системі буття є нерівноважною, однак, саме це і сприяє створенню складної системи дисипації, яка детермінує вірогідні формації (фрактали) майбутнього. З одного боку, розвиток системи середовища «людина», як узагальнюючого поняття всіх форм виявлення людської діяльності, змінює систему «інших» середовищ, що здатні до самоорганізації і без людського втручання. З іншого боку, у той самий час, це «інше» (навколишнє) середовище безпосередньо впливає на людину та її становлення.

Схематично розвиток еволюційної епістемології у контексті буття як взаємодії людини та світу, зображено на рис. 1. Кожна фігура відповідає одній з систем середовищ, які по чергово «виштовхують» одна одну на наступний рівень. Один цикл складається з визначених етапів. Людина, як складова світу, спочатку знаходиться всередині осяжного навколишнього середовища (1). Із часом, людина як система стає більш складною, охоплюючи та «виходячи за рамки» оточуючого світу (2). Наступним кроком є процес обробки, стабілізації, створення загального результуючого «цілого» із двох систем (3). Внаслідок суттєвих трансформацій навколишній світ проявляє свій вплив у відповідь в

наслідках, які частково руйнують дане результуюче «ціле», виводячи новостворену систему із рівноваги (4), що завершує один цикл.

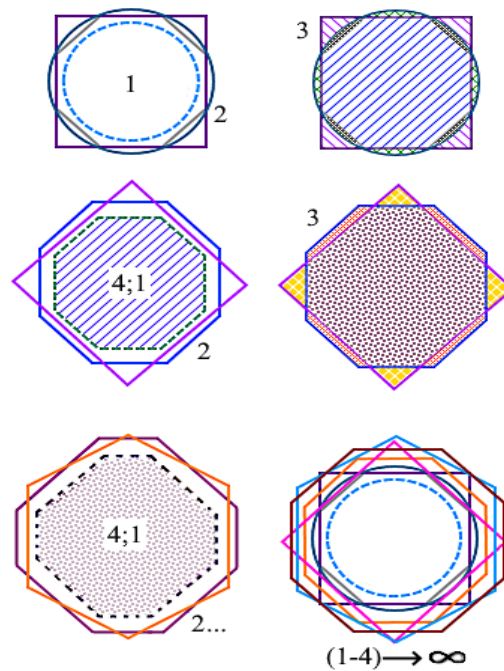

Рисунок 1. Трансформація еволюційної епістемології

На сьогоднішній день, з огляду на масштабні та стрімкі трансформації знання та їх форм, для більш повноцінного та об'ємного моделювання теорії розвитку епістемології, більш доцільним було б розглядати теорію пізнання саме як екологію епістемологічних революцій. Як було зазначено вище, саме революція характеризує якісне перетворення розвитку пізнавальної діяльності, блага. Концепція екології (οἶκος – житло), в свою чергу, визначається знанням як про навколишнє середовище, так і про «внутрішню оселю» людини. Таким чином, на даному етапі, саме поняття «екології революційної епістемології» може виступати концептом сучасної універсальної моделі теорії пізнання.

В розвитку пізнання кожна людина, кожне явище, кожна «дія» та «відсутність дії» формують свій власний внесок та ефект, наслідки від яких неможливо передбачити повноцінно. Людина, як система – особистість, спрямовуючи свій внутрішній зір, своє прагнення на обробку та вирішення певної проблеми, виступає «чорним ящиком» перетворень. Для такої системи характерним є відсутність її точних параметрів, що впливають на вихідні дані, при відомих вхідних даних. Таким чином, в залежності від системи обробки, кожне явище може прийняти неоднакові представлення.

Із метою розширення можливостей при розв'язанні певних задач, а також при формулюванні нових ідей, доцільним є включення даних із різних дисциплінарних напрямків. За своєю сутністю, дисципліни є архівами класифікованих систем знань, що дозволяють вирішувати певні вузькоспеціальні питання. Вихід за межі однієї дисципліни дозволяє подивитися на проблему під іншим кутом, що підштовхує до переходу від пласкої картини світу до об'ємної «над – стабільної» моделі світу, для якої характерним є одночасний процес стабілізації та розвитку.

Комплексне представлення екології революційної епістемології в контексті формування майбутньої «над – стабільної» моделі світу схематично зображено на рис. 2. Взаємодія форм демонструє чітке узгодження між середовищами, що сприяє їх

гармонійному вступу в конструктивну реакцію з мінімальними, або відсутніми негативними наслідками, не відходячи від природно – циклічного ходу речей.

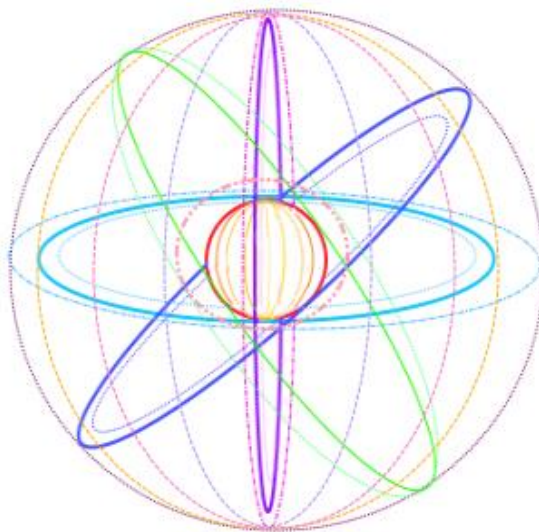

Рисунок 2. Схематичне зображення безперервних циклів епістемологічної революції в контексті гармонії системи «людина + екологія = світ»

Висновки. Сучасний стиль розвитку епістемології вимагає передбачення майбутнього можливих варіативних формацій. Необхідність гармонізації, розширення і позитивних трансформацій минулого знання у продуктивні реалії вимог сьогодення актуалізує проблему екологічно-антропологічної взаємодії. Доцільним є формулювання чітких закономірностей циклічного-історичного розвитку знання, застосовуючи концепт екології революційної епістемології. Запропонований концепт передбачає синергію трансдисциплінарного підходу, особистості, а також «еко» – факторів у процесі створювання знання, що сприяє розвиненню об'ємного осмислення картини світу минулого для подальшого її представлення у формі «над – стабільної» моделі світу.

Список літератури:

1. Доннікова І. А., Кривцова Н. В. Створювальне знання в мультидисциплінарному освітньому контексті. Вісник Львівського університету. Серія філос. – політолог. студії. 2019. Випуск 26, с. 32 – 39.
2. Доннікова І. А., Кривцова Н. В. Створювальне знання: мультидисциплінарність, інновація, самоосвіта. Методологія та технологія сучасного філософського пізнання : матеріали IV Міжнародної наукової конференції студентів, молодих вчених та науковців (Одеса, 25–26 травня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 98–100.
3. Kryvtsova N.V., Donnikova I. A. Anthropologization of science: from the subject of cognition to the researcher's personality. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 2020, NO 18.
4. Knyazeva, H. Enactivism: A New Form of Constructivism in Epistemology (2014), [Електронний ресурс] – <https://goo.su/OK7AS>.
5. Stepin V. (2005) Theoretical Knowledge. Springer, 398 p. – DOI: <https://doi.org/10.1007/1-4020-3046-0>
6. Stepin, V.S. (2011) Civilization and Culture. SPGUP, St. Petersburg.
7. Революція. Українська Вікіпедія, [Електронний ресурс] - <http://surl.li/cftxu> (переглянуто 18 червня 2022) Р. Комиза, «Слово "революция": о его происхождении,

значенні і парадоксе смисла» [Електронний ресурс] - [https://komyza.com/o – proiskhozhdenii – slova – revolyuciya/](https://komyza.com/o-proiskhozhdenii-slova-revoluciya/)

8. Parsons Talcott. Action Theory and the Human Condition. N.Y., 1978. P. 362, 374.

«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» ПЕРЕД ВИКЛИКОМ: ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ І ВИКЛАДАННЯ

Майборода П.А.

(старший викладач кафедри філософії,
Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна)

Анотація. Трагічні події сучасності вимагають від вчених – гуманітаріїв нового осмислення реальності, в якій ми опинилися. Це осмислення автор пропонує зробити через щоденники, у яких описується сприйняття трагічних подій пересічними мариупольцями. У розрізі викладання автор пропонує доповнити курс історії і культури України темами, що висвітлюють війну і культуру, пропаганду та історичну пам'ять. Автор вважає, що, переживши виклик війною, культура України ще більше збагатиться і актуалізується як у межах країни, так і у світі.

Ключові слова: історія і культура України, виклик, вивчення, викладання, Маріуполь, щоденники.

Abstract. The tragic events of our time require liberal arts scholars to rethink the reality in which we find ourselves. The author proposes to make this understanding through the method of research of eyewitness diaries, on the example of consideration of daily records of perception of tragic events by ordinary Mariupol residents. In terms of teaching, the author proposes to supplement the course "History and Culture of Ukraine" with topics that highlights the war and culture, propaganda and collective memory. The author believes that due to these tragic events the culture of Ukraine will become even richer and more relevant both within the country and in the world.

Keywords: history and culture of Ukraine, challenge, study, teaching, Mariupol, diaries.

«Не приведи вам господи жити в епоху змін» - ця фраза, що її приписують чи то Конфуцію, чи то мудрості китайців дуже добре описує внутрішній стан людини під час війни. Однак для вченого-гуманітарія, історика будь-яка криза це виклик до її осмислення, до вивчення тих змін у суспільстві, що відбуваються на його очах. Саме таким викликом стало повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну. На нашу думку, вчені та викладачі не можуть робити вигляд, ніби нічого не змінилося, ховаючись від подій, що відбуваються, у башті зі слонової кості. Саме тому метою цієї роботи є обмін з колегами власними спостереженнями та думками, щодо осмислення сучасних проблем у викладенні курсу «Історії та культури України». На конкретних прикладах ми продемонструємо, які саме зміни ми внесли у відповідний курс, що викладався в період початку воєнних подій в Україні та яку користь ці методичні прийоми принесли здобувачам освіти.

Відомо, що ефективним з методичної точки зору в історичному дослідженні є вивчення щоденних записів очевидців. Саме це було запропоновано здобувачам освіти під час вивчення курсу «Історія та культура України». Одним із головних дослідницьких сюжетів, що стояв у центрі нашої уваги, були щоденникові записи людей, які опинилися у осадженому російською армією Маріуполі [1; 2; 3]. Це українське місто вже з кінця лютого 2022 року опинилося у облозі, під постійними обстрілами, а люди виживали без основних благ сучасної цивілізації – води, електрики, газу, тепла. Ведення щоденників у таких умовах – спосіб залишити пам'ять про себе, терапевтичний засіб, можливість хоча б на якийсь час перемикнути увагу від того, що відбувається навколо.

Разом зі студентами ми провели пошук в Інтернет-просторі та знайшли записи реальних свідків цих подій. Таких щоденників нам поки що вдалося відшукати небагато: менше десяти, але ми впевнені, що з часом їх буде з'являтися все більше. Необхідно враховувати той факт, що після окупації Маріуполя ті жителі, які залишилися в місті, не

можуть поділитися жодною інформацією про те, що відбувалося під час облоги, тому що це стало смертельно небезпечно. Також відомо, що багато інформації загинуло під час спроб жителів вибратися із Маріуполя, через те, що всім виїжджаючим доводилося проходити через фільтраційні табори.

Після аналізу нами було виявлено ще одну особливість цих щоденникових записів, а саме те, що досить часто вони публікуються у соціальних мережах (Facebook) та у додатках (нам відомо кілька таких щоденників у Telegram). Це відкриває більше можливості для коментування і дискусії щодо того, що пишуть автори. Один з найповніших щоденників, який нам поки що вдалося дослідити вела Інна, яка до війни працювала у Маріуполі листоношею [1]. Важливість цього історичного документу - щоденнику в тому, що студенти знайшли самі перші враження свідка від початку бойових дій: «Этим утром мы собирались на работу и в школу, пили кофе на кухне, было около 7 или 8 часов утра. С этого момента началась война для нас. Я смотрела на чашку с кофе, и вдруг кофе в чашке выгнулся пузырем наружу. Я еще не успела удивиться, как по дому прошла сильная дрожь, дом вздрогнул, и почти одновременно с этим до нас донесся тупой тяжелый звук - бумммм. Как будто земля превратилась в гигантский церковный колокол и какой-то великан ударил в него» (запис від 24.02.2022) [1]. Через розповідь авторки студенти дізнаються про те, як у Маріуполі поступово йшов процес зникнення всіх основних благ цивілізації: «Все эти дни слились в комок времени, я перестала их различать. Как будто один бесконечный день, который длится и длится с короткими перерывами на нервный двухчасовой сон. Переходы от надежды к отчаянию происходят стремительно. (...) Начал дико тормозить интернет. Провайдер наш, Тринити, дико извиняется на городском телеграм-канале: у них перебиты снарядами россиян 3 оптоволоконных линии связи из 4х, и полгорода теперь ютится на этой еле живой линии» (запис від 25 – 28.02.2022) [1]. Далі зі слів авторки, яка описує жахливі бомбардування міста, студенти мають можливість дізнатися про наявність соціально негативного феномену – мародерства, через те, що люди опинилися на межі виживання, у них закінчилися продукти. З часом, події, що описує свідок, стають ще більш апокаліптичними: постійне сидіння у підвалах, без зв'язку із близькими та оточуючими світом, без інформації (не враховуючи чуток) та у очікуванні, коли цей жах скінчиться. Так, картини, що описуються свідками – жахливі, але мета викладача – не залякування здобувачів освіти, а реальна можливість продемонструвати, що ці документи, які дивом збереглися у мариупольській катастрофі, повинні бути осмислені істориками – вони одна з цеглинок того майбутнього нарративу історії України, що постане після закінчення війни.

Ще раз нагадаємо вихідну тезу для обговорення: історик-дослідник, викладач не має фахового права дистанціюватися від реальних подій, що відбуваються навколо. Тут треба послатися на рефлексію одного із студентів, що згадував заняття у перший день повномасштабної російської агресії та описував віддаленість викладача від подій, що відбувалися в місті: «We had classes that day [мається на увазі 24-го лютого 2022 р. – П.М.], what everyone in our group was confused about. No one of professors has said something about situation. One of them even gave us a test. Absolutely no one was focused on class, it was just impossible. I was convulsively checking all the news, while missiles were striking Odessa and classes were performed. One moment, that impressed me a lot, was the moment, when during a class, our professor stumbled because of explosion, was heard in the background and in 1 second I also heard it outside» [4]. Тому ми на підставі власної фахової впевненості та орієнтованості на вивчення знакових історичних реалій та подій часу, внесли необхідні зміни до тем курсу «Історії та культури України», що викладався курсантам Інституту навігації НУ «ОМА» весною 2022 року англійською мовою. Відповідно, нам хотілося, щоб наші заняття сприймалися як актуальні та корисні для розвитку складного мислення, тому курс лекцій ми доповнили наступними темами:

1. War and culture \ Війна та культура – у цій темі йшлося про кілька проблем: як війна нищить культуру (культурні пам'ятки, музеї та ін.) та які зміни культури спричиняються війною. Таким чином, крім жахливих руйнувань культурних пам'яток у Маріуполі, Харкові,

Чернігові, інших містечках та селах України, курсантам були запропоновані приклади створювальної сили культури (для нас найяскравіший приклад історикині з Києву – Н. Яковенко, яка під час бойових дій продовжувала перекладати метра римської історіографії Тита Лівія) [5].

2. Culture, war and propaganda \ Культура, війна та пропаганда – у цій темі проаналізовано, яким чином під впливом пропаганди розповсюджується неправдива інформація.

3. Collective memory and culture \ Історична пам'ять та культура. Феномен історичної пам'яті почав активно вивчатися у останні двадцять років, але вже зараз можна стверджувати, що історичні наративи впливають на те, як люди сприймають оточуючу їх реальність. Одним з головних джерел для аналізу у цій темі стала відома стаття В. Путіна «Про історичну єдність росіян, українців та білорусів», у якій він за допомогою всіляких перекручувань намагається довести, що українці і росіяни є одним народом.

4. Perspectives of Ukrainian culture \ Перспективи української культури – у цій темі ми намагалися підбити підсумки всього вивченого, а також показати, що у майбутньому культура України має великі перспективи розвитку хоча б тому, що у світі вже не виникають питання: «де знаходиться ця країна?». Залишається тільки, щоб руйнівний досвід війни дав урожай у створенні сотень і тисяч нових взірців культурної продукції.

Підведемо підсумки. По-перше, викладач «Історії та культури України» є не лише викладачем, але й дослідником історичних реалій та сьогодення. Саме на це він має орієнтувати студентів: активно спостерігати, аналізувати, критично сприймати історичні події як минулого, так і сучасності. Оскільки всі ми з 24.02.22 року опинилися в надскладних умовах російської агресії, тому аналіз феномену війни як історико-культурного явища було внесено в курс «Історія та культура України», що на той момент викладався майбутнім судноводіям. І дійсно, студенти зрозуміли яким складним викликом не лише для життя, але й для вивчення є війна. Наше сумісне зі студентами «проживання», не може назвати це вивченням, історико-культурних реалій України було прикуто до конкретних подій, про які ми дізнавалися разом, розшукавши записи свідків. Щоденники з Маріуполу як історичний документ відображає світовідчуття конкретних людей, що опинилися «на краю» – між варварством і цивілізацією та дає можливість студентам зрозуміти складність культурних наративів України. На підставі власного досвіду та відгуків курсантів, вважаю, що викладач гуманітарних дисциплін зобов'язаний швидко реагувати на виклики часу та змінювати теми курсу, що викладається. Наш конкретний приклад оновлення курсу з «Історії та культури України» актуальними темами: культура і війна, пропаганда і культура, історична пам'ять і культура, перспективи післявоєнної культури України, надав здобувачам освіти досвід аналітичної роботи з історичними матеріалами. Ми разом з курсантами зробили висновок про те, що, переживши такий виклик як війна, культура України збагатиться новими сенсами та стане цілющою стежкою від травматичного досвіду втрат.

Список літератури:

1. Мы выжили в Мариуполе // [Електронне джерело]: <https://t.me/myvvyjilu> (останнє звернення 19.06.22)

2. Моя история. Мариуполь // [Електронне джерело]: <https://t.me/mariupolm> (останнє звернення 19.06.22)

3. «Я уже смирилась со смертью» // [Електронне джерело]: <https://goo.su/IMvUVui> (останнє звернення 19.06.22).

4. Essay done by cadet of group 1191 Tkachuk Yevhen (архів автора).

5. «Бо так треба». Як українська історикиня Наталя Яковенко продовжує перекладати легендарну працю Тита Лівія під час війни // [Електронне джерело]: <https://goo.su/qXgmSP> (останнє звернення 19.06.2022).

ГОГОЛЬ ПРО ПОКЛИКАННЯ ЛЮДИНИ – ДИЛЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ШЛЯХУ ТА РОСІЙСЬКОГО МЕСІАНСТВА

Малівський А.М.

(д. філос. н., професор кафедри філософії,
Український державний університет науки і технологій,
м. Дніпро, Україна)

Анотація: Мета – вивчити той період еволюції філософської позиції Гоголя, в якому найбільш виразно окреслені його ідеї російського месіанства ("Вибрані місця" та "Авторська сповідь"). Окреслити форми детермінуючого впливу ідеї месіанства на негативні оцінки ним антропології Нового часу та Просвітництва. Виявлено, що гоголівська дегуманізація уявлень про людину в європейській класичній філософії є для нього передумовою обґрунтування російського месіанства.

Ключові слова: Гоголь, покликання, гуманізм, месіанство, раціоналізм, Просвітництво.

Annotation: The goal is to study the period of evolution of Gogol's philosophical position, in which his ideas about Russian messianic are most clearly outlined ("Selected Places" and "Author's Confession"), to delineate the forms of the determining influence of the idea of messianism on his negative assessments of the anthropology of the New Age and the Enlightenment. It has been revealed that Gogol's dehumanization of ideas about human in European classical philosophy for him is a prerequisite to substantiate Russian messianism.

Keywords: Gogol, mission, humanism, messianism, rationalism, Enlightenment.

Микола Васильович Гоголь – один зі всесвітньо визнаних геніїв людства, чия творчість має незаперечну гуманістичну спрямованість. В контексті нинішньої збройної агресії Росії проти України актуалізується питання про істотність для його творчості російської складової та з'ясування характеру його ставлення до базових цінностей європейського гуманізму.

Нині аксіоматично, що масштаби спадщини Гоголя не охоплюються її тлумаченням як проявою геніального письменника. Микола Васильович є український мислитель, що досліджує проблему людини. А оскільки цей аспект його творчості все ще малодосліджений, то особливу значущість має прояснення питання про те, яким він бачить покликання людини у Всесвіті. Схематично його точка зору однозначно кваліфікується або як представника «філософії серця», або ж як апологета російської ідеї. В означеному контексті на перший план висувається питання про характер поєднання для Гоголя гуманізму філософії Нового часу та російського месіанства. Сучасна йому епоха – період інтенсивного обговорення проблеми своєрідності російської культури та історії, тобто ставлення до європейського шляху розвитку. Йдеться про широко відому загалу дискусію слов'янофілів та західників. У творчості Гоголя намір змістовного обґрунтування російського месіанства виходить на перший план в 40-ві роки. До його проявів належать як істотна відмінність між завершальними рядками першої та другої редакції «Тараса Бульби», так і «Вибрані місця листування з друзями» та «Авторська сповідь». До найбільш репрезентативних її проявів належать в тексті «Тараса Бульби» теза про те, що ніхто не вміє помирати так як росіяни, а у тексті «Вибраних місць» - теза про те, що ніхто не вміє так повноцінно святкувати пасху. Для нас важливо, що в процесі обґрунтування істинності цих тверджень він відходить від базових цінностей європейської філософії та спотворює їх. Насамперед йдеться про гуманізм (високе покликання людини, чільне місце розуму і свободи в природі людини). Упереджене та підозріле ставлення до них зумовлює нігілістичну оцінку Гоголем техніки як практичного застосування науки (зокрема залізниці). Також до яскравих свідчень відходу мислителя від базових цінностей європейської філософії належить деформація уявлень про особистість. Яскравим свідченням антигуманності точки зору Гоголя останньої на сторінках «Вибраних місць» є категоричність його менторської позиції та тих однозначних рекомендацій та приписів, які ображали та обурювали його друзів.

Вивчаючи чинники зазначених трансформацій, слушно зосередити увагу на особливостях гоголівського бачення рецепції вчення про людину в епоху Нового часу та

Просвітництва. Як свідчать тексти мислителя, у європейській філософії цього періоду він насамперед вбачає самозакоханість (нарцисизм) людини та її гордість. Серед форм її прояви Гоголь чільне місце відводив гордості ума. Змістовне окреслення останньої у нього виглядає як спрощення позиції Рене Декарта. Насамперед йдеться про довіру ума до власних свідчень, тобто їх безсумнівність. Їх наслідком він вважає істотне перебільшення значущості розуму в природі людини, що зумовлює руйнацію людяності людини («найголовнішого та найкращого в людині»).

Ретроспективно оцінюючи значимість текстів «Вибрані місця із листування з друзями» та «Авторської сповіді» в історії антропологічних розвідок їх автора, маємо констатувати – вони не є маніфестом гуманізму. До числа ключових чинників цієї невдачі належать означена Бердяєвим неспроможність Гоголя схопити психологію живих душ (тобто нездатність побачити образ Божий в людині).

Вивчаючи передумови критичної оцінки Гоголем нинішнього стану як дегуманізації образу людини, варто зосередитися на способі тлумачення ним революції в філософії Нового часу та Просвітництва. Парадоксальність його позиції полягає в тому, що будучи далекий від науки, він повністю поділяє пафос епохи щодо високої оцінки розуму та можливості вичерпного досягнення світобудови. А тому Гоголь, як і європейські філософи, пов'язує своє покликання з однозначним «розв'язуванням сучасних питань». Проявом означеної настанови є його теза про те, що світ перестав бути для нас невідомим і таємничим, а «життя для нас уже не загадка».

Однак на шляху реалізації задуму Гоголя щодо обґрунтування російського месіанства він наштовхнувся на нездоланні труднощі. Вони пов'язані з задачами самопізнання та реалізації особистого покликання. В центрі уваги мислителя знаходилося питання про специфіку тих пристрастей, які притаманні російській людині. Маючи намір дати їх змістовне прояснення, він згадує про задум «великого твору», в якому має бути цілісне бачення доброго й поганого в російській людині.

Для Гоголя як мислителя насамперед важливі пристрасті жаху та відчаю, які пов'язані з його оцінкою перспектив реалізації власного покликання. Описуючи стан людини, яка усвідомлює власну конечність та духовну пустелю, він пише: «Страшна душевна чорнота... коли невмолима смерть уже стоїть перед очима!», «страшно!... Завмирає від жаху душа...». Емоційно оцінюючи власний душевний стан речей у позбавленому духовних орієнтирів світі, Гоголь не приховує всеохоплюючого відчаю: «Боже! Пусто і страшно у твоєму світі». Наголошуючи на специфічній природі тих відчаю та розпачу, які супроводжували його в процесі пошуку форм змістовного завершення грандіозного задуму

З'ясовуючи чинники відданості Гоголя ідеї месіанства, варто звернути увагу на вплив слов'янофілів. Останні завзято та наполегливо нав'язували йому ідею особливої ролі російського народу у світовій історії. Однією з передумов більш глибокого розуміння їх точки зору є увага до гегелівського поділу народів на історичні та неісторичні. А оскільки росіяни тут не належать до числа історичних народів, то слов'янофіли і Гоголь відстоюють альтернативний варіант у вигляді уявлення про надісторичність російського народу. Його основою є, як легко переконалися, емоційне неприйняття позиції Гегеля, як і європейського філософування в цілому. Як сьогодні для нас очевидно, практична реалізація ідеї обраності російського народу здійснюється у вигляді принесення у жертву всіх інших народів, насамперед українського.

До числа репрезентативних форм прояви внутрішньої суперечливості підходу Гоголя належить спосіб тлумачення ним характеру співвідношення у російській людині загальнолюдського та національного. Йдеться про те, що проголошення пріоритетності інтересу до людини взагалі у нього співіснує з наголошенням на безумовній пріоритетності природи російської людини перед західною. Змістовне розв'язання проблеми покликання російської людини у Гоголя передбачає виявлення її сутнісних рис. Однак, як засвідчують тексти українського мислителя, для нього нездоланим виявилось питання про ті базові принципи, які змістовно визначають своєрідність Росії. Окреслюючи абсурдність ситуації,

Гоголь зазначає принципову неспроможність прояснити своєрідність Росії у середовищі росіян. Очевидно, що ця задача передбачає вихід за межі суб'єктивізму, однак вона не може бути розв'язана в загальній формі, оскільки майже у кожного є своя Росія. Окремої уваги потребує та відкрита ним жахлива істина, яка пов'язана з відсутністю у росіян з провінції інтересу до власного життя та до власних проблем. На першому плані у них, як виявляється у процесі живого спілкування, знаходиться зміст перекладених з іноземної мови романів.

З історії філософії добре відомо, що у європейській філософії аксіоматичною є ідея про пріоритетність загального блага для окремої людини. Окреслюючи власне бачення загального блага, Гоголь пов'язував його з державою, наголошуючи на важливості служіння державі як формі реалізації людиною власного покликання. Свою власну біографію він прагне зобразити як реалізацію апіорі визначеної долі, де його власна функція зводиться до строгого виконання службових обов'язків. Ілюстрацією істинності зазначеної тези є його прагнення зняти з себе відповідальність за той варіант проєкту, який реалізований у «Ревізорі» і «Мертвих душах» та перенести її на Пушкіна. Ретроспективно оцінюючи згадані твори, він вбачає їх істотну ваду в непродуманості загального плану та образу головного героя. Своє власне покликання як письменника він однозначно пов'язує з функціями державного службовця, який має продукувати максимально корисні для держави твори. В означеному контексті найбільш репрезентативним твором Гоголя є його «Вибрані місця», на сторінках якого він демонструє наполегливе бажання бути корисним російській державі. Ретроспективно оцінюючи отримані ним результати, мимоволі згадує слова самого Гоголя про «страшне глузування над людиною». Підстави для такої інтерпретації дає оцінка його проєкту Бердяєвим, який характеризується як теократична утопія та патріархальна ідилія. Обґрунтовуючи власну позицію, Гоголь шукає способи подолання упередженості та суб'єктивізму. А оскільки для нього є неприйнятним звертання до «природного світла розуму», то єдино можливий для нього варіант – це звертання до божественного одкровення.

Однією з передумов сучасної оцінки означеного аспекту творчості Гоголя є як увага до його власного бачення, так і до рецепції його сучасників. Як великий художник, він добре усвідомлював присутність певної невизначеності та слабких місць. Як свідчить приватне листування, сам він визнавав дисонанс між сподіваннями та реальністю та був внутрішньо готовий до жорсткої критики. Про це переконливо свідчить його відома метафора очікуваного ляпасу. Однак, як виявилось, він був пригнічений та розчавлений тією реакцією, яку викликала публікація книги. Пам'ятаючи, що йдеться про спробу змістовного обґрунтування російського месіанства, слушно зауважити, що отриманий ним негативний результат нині має бути оцінений як попередження щодо безперспективності обраного ним шляху. На жаль, попередження Гоголя, як і попередження його сучасника Петра Чаадаєва не було почуте ні його сучасниками, ні наступними поколіннями росіян. Практичним наслідком означеної глухоти є занепад Росії та випадання її з числа культурних націй. Серед найбільш переконливих проявів небезпеки для долі людства проєкту російського месіанства чільне місце належить українсько-російській війні як прояві печерного націоналізму.

ГУМАНІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ СТВОРЕННЯ ЗНАННЯ В СИТУАЦІЇ «ВІДКРИТОЇ НАУКИ» ТА ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ

Мелков Ю.А.

(д. філос. н., старший науковий співробітник відділу дослідницької діяльності університетів,
Інститут вищої освіти Національної Академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна)

Анотація: Роботу присвячено проблемам формування знання у ситуації відкритого доступу до величезного обсягу інформації за доби поширення цифрових технологій. Наголос робиться на значущості ідей і цінностей гуманізму у справі обробки інформації та створення практик «відкритої науки» у сфері освіти.

Ключові слова: гуманізм, «відкрита наука», вища освіта, демократизація

Abstract: The paper deals with the problems of knowledge formation in the situation of open access to a huge amount of information in the era of widespread digital technologies. The importance of the ideas and values of humanism in processing information and creating practices of “open science” in the field of education is being emphasized.

Keywords: humanism, “open science”, higher education, democratization

За умов воєнного стану вкрай актуальним постає тема гуманізму, що протистоїть одномірній, антигуманістичній картині світу, яка формується у наслідок військовій агресії. Згідно з визначенням Міжнародного гуманістичного та етичного союзу, «Гуманізм – це демократична та етична життєва позиція, яка стверджує, що люди мають право і відповідальність надавати сенс і форму своєму власному життю» [2]. Історично дане поняття мало різне наповнення, проте ідея гуманізму доби Відродження, як затвердження повноти людського буття на протигагу професійній, становій та ін. формам «часткового» самовизначення людини, виявляється доречним і сьогодні – за доби проліферації людських ідентичностей, коли як ніколи раніше постає завдання затвердження пріоритету загальнолюдських цінностей перед цінностями партикулярними. Таке завдання цілком відповідає й ідеям «Нового Просвітництва», що перегукується з відомими словами І. Канта про Просвітництво як вихід людини зі стану «штучного неповноліття», як заклик до мужності користуватися власним розумом, не відчужуючи це своє право і цей свій обов’язок на користь будь-кого іншого.

Ідея гуманізму є невіддільною від ідей демократії та наукової раціональності. Класична наука дійсно становила собою «республіку вчених», проте вкрай нечисленну, – розвиток некласичного типу наукової раціональності у ХХ ст. не дарма збігся за часом зі становленням науки масової; проте сьогодні ми спостерігаємо формування ще одного якісно нового типу науки – постнекласичної, що характеризується відкритістю та людиномірністю. Ціннісні засади «відкритої науки», при всій принциповій багатоманітності та багатшаровості даного напрямку сучасного розвитку індустрії наукового пізнання, в цілому відповідають настановам класичного наукового етосу, сформульованого засновником соціології науки Р. Мертоном ще у 1940-х роках: відкритість науки постає як експлікація принципів універсалізму та комунізму в якості фундаментальних цінностей науки, як наголос на загальнолюдському характері результатів наукових досліджень, які не можуть бути обмежені жодними національними, етнічними, класовими тощо границями та які мають належати всьому людству.

«Відкритість» як гуманістична стратегія розвитку науки відповідає й сьогоденним тенденціям розвитку сфери вищої освіти, що трансформується у напрямі зміщення акценту з набуття випускниками університетів визначеного набору знань і навиків на формування в них засад самостійного, творчого, критичного мислення – загалом, засад створювального знання. Щоправда, така трансформація відбувається за умов інтенсифікації процедур цифровізації освіти, за умов стрімкого розвитку інформаційного суспільства. Суперечність останнього полягає в наявності величезного обсягу доступної інформації – і браку людських якостей, пов’язаних з обробкою цієї інформації та встановленням достовірності її джерел.

Знання не тотожне інформації: потрібні значні зусилля з боку реципієнта інформації для її засвоєння, для переробки її на власне знання (що не може, на відміну від інформації, бути ані передане будь-кому іншому у безпосередньому невідчуженому вигляді, ані перекладено на машинну мову).

Нерозуміння цієї особливості знання обертається за сучасних умов «ілюзією всезнання», ілюзією досягнутої вже «обчислюваності реальності» – за якої може здаватися, нібито будь – яке «готове» знання доступне зокрема у Всесвітній мережі. Практичним проявом такої ілюзії виступає вкрай високий рівень плагіату у роботах студентів ЗВО – до 90% [5, с. 111]. Подібна картинка втім не є ще приводом для визнання ситуації критичною, але дає всі підстави для осмислення подальших стратегій розвитку. Такі масштаби порушення норм академічної доброчесності виступають врешті-решт проявом як і невміння (чи небажання) опрацьовувати інформацію, так і наслідком масовізації науки. Свого часу Х. Ортега-і-Гассет обґрунтовував принципово елітарний характер дослідницької діяльності: «Наука – річ настільки висока, що вона є вкрай делікатною та – подобається вона вам чи ні – виключає середню людину. Це передбачає дуже своєрідне покликання, надзвичайно рідкісне для людського виду... Удавати, що звичайний студент може бути вченим, на сьогоднішній день смішно» [4, с. 13]. Втім, справа як раз і полягає в тому, щоби не вимагати від кожного студента здійснення справжньої наукової діяльності (якщо він не відчуває в собі такої потреби), а намагатися сформулювати культурні, ціннісні засади для самостійної діяльності у тому напрямі і в той час, коли в ній виникне потреба.

Список літератури:

1. Fuchs, Ch. The Internet as a Self – Organizing Socio – Technological System / Human Strategy in Complexity project papers, 2003. – URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=458680.
2. IHEU Bylaws / International Humanist and Ethical Union. – URL: <https://web.archive.org/web/20130117101233/http://iheu.org/bylaws>.
3. Merton R. The Normative Structure of Science // Merton R. The Sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigations. – Chicago; L. : The University of Chicago Press, 1973. – P. 267–278.
4. Ortega y Gasset J. Misión de la universidad. – Buenos Aires, 2001. – URL: <http://www.esi2.us.es/~fabio/mision.pdf>.
5. Мелков Ю. О. Демократизація наукової діяльності в контексті імплементації концепції «Відкрита наука» як засіб підвищення дослідницької спроможності університетів України: ціннісні виміри // Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) / В. Луговий, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мелков, І. Жилиєв, І. Рєгейло, Н. Базелюк, В. Камишин; за ред. В. Лугового, О. Петроє. – К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2021. – С. 106–128. – URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-206p.pdf.

КОСМОПОЛИТИЗАЦИЯ ПОВСЕДНЕВНОСТИ КАК СПОСОБ ВЫЖИВАНИЯ

Міненков Г.Я.

(доктор гуманітарних наук, професор академічного департаменту соціальних наук,
Європейський гуманітарний університет,
м. Вільнюс, Литва)

Аннотация. В основе переживаемой сегодня обществом глобальной радикальной революции лежит конфликт социальной архаики и современности. Путь разрешения конфликта – адекватный ответ на вызовы космополитического мировосприятия. Необходимо формирование нового космополитизма, его глубокое проникновение в повседневность, что становится условием выживания человека и человечества.

Ключевые слова: новый космополитизм, идентичность, выживание.

Abstract. The conflict of social archaism and contemporarity is at the core of the global radical revolution that society is experiencing today. The way to resolve the conflict is an adequate response to the challenges of the cosmopolitan worldview. It is necessary to form a new cosmopolitanism, its deep penetration into everyday life, which becomes a condition for the survival of man and mankind.

Keywords: new cosmopolitanism, identity, survival.

Современное человечество переживает начавшуюся на рубеже второго и третьего тысячелетий глобальную радикальную революцию в самых основах общественного бытия. Эта революция принимает разнообразные формы в зависимости от социально-культурных контекстов и исторических традиций. Если говорить обобщенно, в основе данного процесса лежит столкновение, конфликт социальной архаики и современности. Совершенно наглядно мы наблюдаем сегодня борьбу традиционализма (модерного типа) с необходимостью конструирования моделей социальной жизни для 21 столетия, за которыми скрыты глобализация, сетевое общество, всеобщая мобильность, дигитализация. Можно в этом контексте утверждать, что война в Украине является ярким выражением такого цивилизационного столкновения сил, олицетворяющих прошлое и будущее не только региона, но и человечества в целом.

Речь идет о ситуации, которая хорошо описывается концепцией ретротопии З. Баумана [1]. Имеется в виду ностальгия по ушедшей социальной (в нашем случае советской) Атлантиде, воображаемой в качестве места стабильности, понятности и покоя перед лицом непонятных и пугающих перемен, идущих, конечно же, из – за рубежа (“Запада”). Соответственно, архаичная власть, неспособная на современном языке осмыслить происходящие в обществе перемены и страшно боящаяся их, поскольку они не предлагают этой власти какого – либо позитивного будущего, начинает конструировать риторику вездесущности внешних и внутренних врагах, стремящихся разрушить государство, захватить страну, навязать свои ценности, уничтожить самобытность и т. п. Фактически это столкновение поколений, причем представляющих не просто разные социально – демографические группы (язык традиционных концепций социальной стратификации тут не работает), но разные типы организации социальности, или в темпоральном измерении – прошлое и будущее. Именно в этом настроении истоки авторитаризма и его попыток задержать историю и сохранить себя. Это именно страх перед будущим, перед новыми и непонятными поколениями, для характеристики которых у подобных социальных субъектов нет даже соответствующего словаря. Общество, с такой точки зрения, оказывается сборищем чужаков, говорящих на непонятном языке. Заметим, что подобного рода авторитаризм при всей своей архаической подоплеке оказывается весьма современным и рациональным – в смысле классической рациональности. Иными словами, доведенный до предела рационализм, исключая этическое измерение социальной жизни и свободный выбор индивидов, превращается в авторитарную и тоталитарную политическую структуру, внутри себя вполне логичную и убедительную, не понимающую, как же можно ей противостоять в ее искренних стремлениях утвердить стабильность и благополучие в обществе.

Описываемая ситуация может быть также обозначена как поиск ответов на вызовы космополитизма. Требуется развитие космополитического мировоззрения как предпосылки и результата концептуальной реконфигурации наших способов восприятия мира. Один из ведущих аналитиков современного космополитизма У. Бек во многих своих работах справедливо говорит о «космополитизации реальности», что в концептуальном плане делает необходимым переход от «методологического национализма» к «методологическому космополитизму», и это оказывается фундаментальным вызовом для социальных наук, развивавшихся в 19–20 вв., как правило, на основе методологического национализма, или фактического отождествления общества и государства. Архаические силы, противостоящие новейшим тенденциям социального развития, как раз и опираются на упомянутый методологический национализм.

Многие исследователи говорят о происходящем сегодня космополитическом повороте в социальных науках, о том, что социологическое воображение, без которого невозможно развитие социальной науки, в растущей мере превращается ныне в воображение космополитическое. Космополитическая социальная теория во многом выступает орудием сопротивления насилию современной эпохи во имя права каждого человека иметь права [2]. Речь, иными словами, идет об опыте переживания социальными акторами общего и одновременно множественного мира, о характере их деятельности в таком мире, о том, как индивиды, группы и институты обращаются с инаковостью и сходством, открытостью и закрытостью. Речь идет о том, что сегодня получило название нового космополитизма, интерпретируемого в качестве совокупности попыток дать ответы на риски и вызовы глобализации, что делает новый космополитизм и исходной предпосылкой, и результатом концептуальной трансформации наших способов восприятия.

В основе космополитического мировосприятия обнаруживаются три накладывающиеся друг на друга матрицы значений – вера в общность человечества, принятие соответствующего набора моральных обязательств по отношению к другим и способность трансцендировать персональные границы и проявлять интерес к другим культурам. Иными словами, ключевой элемент нового космополитизма выражается в том, что реалии мира все больше меняются в сторону множественной принадлежности, нечетких различий и гибридных идентичностей, т. е. имеет место движение от логики «или / или» к логике «и то / и другое». Речь идет о том, как универсальные ценности нисходят с уровня философской абстракции на уровень повседневной жизни людей, приобретают локальное измерение. При этом развитие космополитического измерения социальной жизни и опирающейся на него космополитической социологии и социальной науки в целом не означает отказ от национального начала.

Особенно важно при этом подчеркнуть, что новый космополитизм стремится уйти от картезианской субъект-объектной философии сознания, согласно которой когито задает смысл и характер отношений между Я и миром. Мыслящий субъект провозглашает себя образцовым гражданином мира, не задумываясь о том, как другие воспринимают этот мир. В результате конструируется упрощенная картина единого и общего мира, господствовавшая на протяжении всего периода классической модерности. Новые космополитические теории говорят в первую очередь о других, об инаковости, и лишь изредка – о человечестве или мире в целом. Новый космополитизм – это космополитизм различий; он описывает особый модус обращения с инаковостью других, который не растворяет их в универсалистских принципах, не абсолютизирует и не эссенциализирует их особые свойства. Отсюда понятно, почему одна из главных черт нового космополитизма – попытка установить посредничество между глобальным и локальным уровнями, акцент на идее сложных идентичностей и локальностей.

Таким образом, процесс космополитизации социальных отношений включает в себя многообразный практический опыт встреч с другими и реакций на другого. Соответственно, мы можем вести речь и о формировании иного, современного, типа личности, личности космополитической, причем не как об утопическом идеале (характерном для классического

космополитизма), но як об уже становящійся реальності, личности, приймаючій статус громадянина світа і одночасно гармонічно вписуючійся в локальні контексти. Така людина не обмежена вузькими локальними рамками, на чому, як правило, намагаються авторитарні режими, багато говорячи, наприклад, про патріотизм, під яким зазвичай розуміється безоговорочна преданість існуючому політичному режиму. Тим самим на передній план виходить етичне вимірювання космополітизму, або космополітична добродієність, яка полягає в повазі до інших культур і підтримці культурного різноманіття глобального суспільства. Ключову роль у становленні такої людини грають різноманітні освітні і культурні практики, розмиваючі всякого роду групові, включаючи національні, межі, і формуючі те, що ми можемо назвати глобальною чутливістю людини.

В цій зв'язі особливо важливим для нас є концепт повсякденного космополітизму, оскільки космополітичними все більше стають самі обставини людського існування. Важливо при цьому бачити, як такий "космополітизм знизу" виражається в конкретних етико-політичних практиках, інтерпретаціях і повсякденному мисленні розміщених в ситуації агентів в межах визначених політичних структур (локальних, національних, транснаціональних). Саме така космополітизація повсякденності, орієнтована на майбутнє, стає умовою нашого виживання в сучасному світі, виживання в самому буквальному сенсі слова.

Список літератури:

1. Бауман, З. *Петрополіс*. М.: ВЦІОМ, 2019. 160 с.
2. Fine, R. *Cosmopolitanism*. London and New York: Routledge, 2007. 176 p.

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ МЕТАМИСЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ НАВЧАЛЬНОГО ПОРТФОЛІО

Павлова О.С.

*(к. філос. н., доцент кафедри філософії,
Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна)*

Анотація. Розглядаються дієві стратегії та інструменти формування метамислення у фахівців юридичної сфери в умовах активного формування цифрових інтелектуальних систем. Проаналізовано поєднання трьох методологічних стратегій, а саме: мотиваційної стратегії; аналітично-дослідної; оцінювально-аналітичної. На підставі власного досвіду наведені приклади успішного застосування технології побудови навчального портфоліо, - як результату пізнавальної діяльності майбутніх правників та формування у них професійної навички метамислення.

Ключові слова: метамислення правника; цифрова інтелектуальна система освіти; навчальне електронне портфоліо; свідомий інтелектуальний досвід.

Abstract. Effective strategies and tools for the formation of metathinking in legal professionals in the active formation of digital intelligence are considered. The combination of three methodological strategies is analyzed, namely: motivation strategy, analytical research and analytical evaluation. Based on our own experience, examples of successful application of the technology of building a training portfolio as a result of cognitive activity of future lawyers and the formation of their professional skills of metathinking.

Keywords: metathinking of a lawyer, digital intellectual education system, educational electronic portfolio, conscious intellectual experience.

У низці попередніх робіт ми наголошували на тому, що система якісного навчання має забезпечити не лише надійну професійну основу майбутнього фахівця певної галузі, але й становлення його як активної критично мислячої особистості, налаштованої на

саморозвиток і навчання «протягом життя», яка має конкурентний попит на європейському ринку праці [1, с. 114]. Ми неодноразово доводили думку про те, що саме курс «Логіки» є найбільш важливою та унікальною дисципліною для свідомого розвитку когнітивних та метакогнітивних здібностей майбутніх юристів за допомогою викладача. Тому, одне з головних завдань викладача «Логіки», є – зосередитись на формуванні можливостей засвоєння бакалаврами права механізмів свідомого накопичення інтелектуального досвіду та в майбутньому – на магістерському рівні, вже самостійного використання інструментів стимулювання когнітивних та метакогнітивних здібностей, поступово розвиваючи систему метамислення особистості. Це, на підставі накопичення власного професійного досвіду, надасть можливість фахівцю юридичної сфери свідомо розширювати соціальний інтелект правника [2, с. 280].

У даному виступі на конкретних прикладах розглянемо можливе стратегічне оновлення у методичній роботі викладача «Логіки» в сучасних обставинах активного формування цифрових інтелектуальних систем освіти. По-перше, звернемо увагу на ті проблеми, що змушують вносити стратегічні зміни у процес викладання класичної дисципліни. Саме «Логіка» викладається юристам ще з античних часів! На перший погляд здається – що ж тут може бути нового? Але це так лише на перший погляд. Констатуємо, що вже майже двадцять років процес цифровізації активно крокує планетою, захопив він і освітній простір України. Феномен цифровізації української освіти не має й досі чіткої понятійної структури, архітектури та стратегічних механізмів реалізації на загальновизнаних етичних засадах. Нажаль, проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, теж не заснований на чітких поняттях та принципах, а за сучасних військових умов – знаходиться під серйозною загрозою [3, 4].

Ми впевнені, що після закінчення переможної війни має бути створена нова інтелектуальна екосистема освітнього простору країни з орієнтацією на архітектуру європейського освітнього простору. Зазначимо лише, що цифрову інтелектуальну систему освіти можливо розглядати - як різновид системних об'єктів, матеріальною основою яких є інформаційно-комунікаційні технології, що забезпечують процеси пошуку, збереження, накопичення, передачі та використання інформації у цифровому освітньому середовищі. Тобто, технічна складова даної системи налаштована на програмно-апаратне перетворення первинної інформації у цифровий вигляд, що необхідний користувачу, із зручним інтерфейсом та зворотнім зв'язком. Але ключовим елементом цифрової освітньої системи є люди, що беруть участь у розробці та впровадженні інформаційних електронних комунікацій (викладач - експертна система - студент). Експертні системи в освіті надають здобувачу освіти різноманітну інтелектуальну «підтримку», генерують актуальні поради в пізнавальній сфері. Для педагога експертні системи виконують функцію «інтелектуального партнерства», допомагають розширювати знаннєві межі людини, проводять діагностику якості навчання тощо. Наприклад, найбільш відома та апробована експертна система такого типу - EURISCO (розробник Д. Ленат, 80-ті роки ХХ ст.). На її підставі були створені більш розвинені сучасні системи типу «учень - цифрове інтелектуальне середовище інтерактивної взаємодії з можливостями прийняття ймовірних рішень та управлінням знаннями ресурсами через доступну базу знань – вчитель». На наших очах «цифровий вихор» змінює систему взаємовідносин між здобувачем знань та викладачем, тому що неможливо «оцифрувати» досвід самого викладача, не лише фаховий рівень знань, а саме цілісний досвід: життєвий, інтуїтивний, новаційний тощо. Але це складне питання потребує окремого розгляду і не підлягає детальному обговоренню у межах тез.

Найбільшу занепокоєність викликає те, що цифровому впливу піддаються когнітивні процеси пізнання людини через залучення технологій когнітивного моделювання та технологій штучного інтелекту [5]. Тому, рольову першість в інтелектуальних системах, починає відігравати штучна розумноподібна поведінка цифрової системи, штучно змодельовані когнітивні процеси з осмисленим міркуванням з приводу прийнятого рішення. Для обміну інформацією між людиною і цифровим пристроєм налаштовується

нейрокомп'ютерний інтерфейс (НКІ), якій можливо об'єднати в екзокортекс (зовнішній інтелект), що надає людині нескінченні можливості користування «зовнішньою пам'яттю». Конвергентні технології захопили в глобальному масштабі і освітню практику. Можливості та проблеми використання конвергентних освітніх технологій (LMS - learning management system - системи керування освітнім процесом, СДО - система дистанційної освіти тощо) доволі активно обговорюються фахівцями. Але ж ми в межах даної роботи уникнемо цього цікавого питання, тому що маємо іншу мету дослідження.

Тому наша перша теза може бути сформульована так: з періоду «стрімкої цифровізації» освітнього середовища починають формуватися більш складні інтелектуальні цифрові системи, основу яких складає вже не сама людина, а людина, яка залежна від цифрових технологій (технологій штучного інтелекту (йде мова про weak AI або слабкий ШІ), когнітивного моделювання, нейромереж, екзокортексу тощо). Більш влучно буде використання розповсюдженого зараз терміну – «Homo digital», людина, яка поєднана, конвергована з цифровим світом. Така теза викликає питання: як зберегти в процесі активізації цифрового освітнього середовища і можливого впливу екзокортексу на свідомість людини, необхідність формування метамислення фахівців юридичного профілю можливостями методично оновленого викладання курсу «Логіки»?

З власного викладацького досвіду констатуємо, що успішно зарекомендувало себе застосування технології побудови навчального портфоліо, - як результату пізнавальної діяльності майбутніх правників та формування у них професійної навички метамислення. Навчальне електронне портфоліо здобувача освіти з «Логіки» розглядається нами як кінцевий підсумковий навчальний документ, що інтегрується у покрокову систему накопичення знань та формування навичок за курсом. Технологія побудови е-портфоліо здобувача освіти (е-фоліо) побудована на підставі поєднання трьох методологічних стратегій, а саме: мотиваційної, аналітично-дослідної та оцінювально-аналітичної стратегій. Наведемо конкретний приклад алгоритму складання навчального е-фоліо з розглядом використання цих стратегій. Мотиваційну стратегію покладено в основу формування першої частини документу, а саме: оформлення титульного аркушу передбачає використання яскравого фото студента з представленням скороченого власного аналітичного «портрету» (самоаналіз своїх бажань, можливостей та мотивацій у навчанні за курсом «Логіки» та, у подальшому, використання знань в майбутній професії). Студент також робить спробу сформулювати власну місію щодо засвоєння курсу «Логіка». Викладач вказує на те, що після завершення курсу місію може бути уточнено, а також надає приклади різних типів формулювання місії («Я – архітектор, або гранд-майстер, або дизайнер власного мислення»; «Я вирощую свою улюблену ідеальну форму особистого Я - де головні константи: розвинутий інтелект, багата палітра відчуттів тощо»; «Я у пошуках формули свого щастя, що складається з ...», або «Я – серфер у океані свого життя, а мій інструмент ментального серфінгу – це всебічно розвинутий інтелект, а саме...», «Моя місія - досягти атараксії, а для цього я здатен розвивати критичне мислення, емоційний інтелект, соціальну чутливість» тощо.)

Аналітично-дослідну стратегію відображено у другій частині формування навчального е-фоліо. А саме, студенту необхідно провести аналіз співвідношення загальної (програмної) мети курсу «Логіка» (її надає викладач у самому початку курсу з орієнтацією на освітньо-професійну програму) і особистих цілей розвитку та їх відповідності результатам, що досягнуті за курсом «Логіки» (студент будує їх у таблиці). Далі студент поступово формує перелік всіх завдань з «Логіки», що виконувалися на заняттях, або вдома самостійно, з обов'язковими аналітичними висновками (що нового дізнався під час виконання завдання та яку навичку почав формувати за допомогою конкретного завдання).

Оцінювально-аналітична стратегія покладена в основу підсумків результатів навчання, що проводиться у третій частині Навчального е-фоліо. А саме: студент виписує, які результати йому вдалося, на власний роздум, досягти із запланованого; що треба продовжувати розвивати у майбутньому самостійно. Він складає «мапу» власних знань з

«Логіки» та етапів роботи із розвитку знань за курсом, поєднує знання з навичками, які вдалося розвинути. Документ завершується загальними висновками відповідно до запланованої навчальної місії за курсом «Логіки», передбаченням перспектив щодо саморозвитку і побажаннями викладачу щодо розвитку та оновленню курсу.

Тому, в якості висновку сформулюємо другу тезу, що була доведена нами: цифрове сьогодення змінює процес викладання курсу «Логіки», більшою часткою – дистанційного. З методологічної точки зору посилюється аналітична складова навчального процесу, мейнстрім якого спрямовано на формування метамислення та свідомого накопичення інтелектуального досвіду майбутнього правника, а саме - усвідомленого вмотивованого сприйняття студентами результатів навчання та постійного моніторингу підсумкових результатів пізнавального процесу.

Список літератури:

1. Павлова О.С. Якість освітнього результату та проблема його діагностики / Створювальна сила знання : монографія. Книга перша / авт. кол., відп. ред. І.А. Доннікова, Н.В. Кривцова. – Одеса: Фенікс, 2020.- 250 с. (С.101-127).
2. Павлова О.С. Проблема оптимального компонування переліку soft skills фахівця з морського права за двоступеневою системою освіти / Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції НУ «ОМА» : Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики. – Одеса: НУ «ОМА», 2021 – 285 с. (С.275-280).
3. Концептуальні засади забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери України: Монографія / Я. В. Котляревський, О. В. Мельников, А. М. Штангрет, Е. П. Семенюк, В. І. Воробйов. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – С. 12-33 (148 с.).
4. Проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки України на період до 2026 року. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorennya>
5. Нейсбит Д. Высокая технология, глубокая гуманность. Технологии и наши поиски смысла. / Дж. Нейсбит при участии Н. Нейсбит и Д. Филиппа; пер. с англ. А.Н. Анваера. - М: АСТ: Трауиткнига, 2005. - 381, [3] с .

ФІЛОСОФІЯ СТВОРЮВАЛЬНОГО ЛЮДИНОЗНАВСТВА У ПРАКТИКАХ ВИКЛАДАННЯ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Шевчук О. М.

*(к. філос. н., доцент кафедри філософії,
Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна)*

Анотація. Мета: проаналізувати головні ідеї і завдання курсу філософії створювального людознавства як ресурсу підтримки, збереження та ствердження особистості здобувача освіти в «нелюдських» обставинах ситуації бойових дій, що відбуваються в Україні та поділитися своїми роздумами що до призначення філософії за таких умов на підставі наведення конкретних прикладів застосування підходів створювального людознавства у практиці викладання навчальних дисциплін кафедри філософії.

Ключові слова: філософія створювального людознавства, філософія, культура, війна, філософські практики, створювальні практики, самопізнання.

Abstract. The purpose of the thesis - to analyze the main ideas and objectives of the course of philosophy of cogenerative anthropology as a resource to support, preserve and assert the identity of the student in the "inhuman" circumstances of hostilities in Ukraine; share our thoughts on the purpose of philosophy in such conditions. Some examples of application of these approaches in the practice of teaching disciplines of the Department of Philosophy are given.

Keywords: philosophy of cogenerative anthropology, philosophy, culture, war, philosophical practices, creative practices, self-knowledge.

Філософія створювального людинознавства є спробою розробки навчальної дисципліни, що має об'єднати трансдисциплінарні дослідження проблем людини у науці з практикою викладання в узагальнюючому курсі «Створювальне людинознавство». Звісно, що розмірковувати про людиностворювальну освіту та перипетії реального буття освіченої людини неможливо без звертання до філософської рефлексії цих проблем, яке йшло від пізнання сутності людини до розкриття глибин її внутрішнього «Я» – самопізнання, тобто крізь призму філософських практик [1, с. 53-57].

Для людини немає більш цікавого об'єкта, ніж сама людина, але є велике питання як навчити мистецтву бути людиною. Тож мета нової дисципліни – не лише показати чи дослідити трансформацію наукових досліджень в освітні практики, а й збагатити навчання новим особистим досвідом здобувача освіти через застосування у навчанні філософських практик як практик активного самоусвідомлення, самопереживання, створення та, навіть, перетворення себе, практик самопізнання та самореалізації ... – в подальшому створювальних практик [2, с. 64]. В центрі уваги курсу постають проблеми буття багатомірної людини у багатогранному світі її стосунків, цінностей, емоцій, почуттів, ідей та прагнення до щастя через філософські, духовні, психологічні, соціокультурні практики – від самопізнання до самореалізації. Нам здається, що для молодії людини є актуальними практики запитування: як здобувати свої знання та створювати з них цілісну картину світу? Як поєднувати знання зі своїм внутрішнім світом, зі своїм Я? Як навчитися переходити від знань до практики? Як не потонути в хаосі інформації та навчитися перетворювати хаос даних на порядок знань та умінь та чимало інших.

Курс розроблявся як дисципліна за вибором для першого курсу спеціальності «Менеджмент» Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту, загальним обсягом 3 кредити (90 годин). Презентація відбулася он-лайн 17.02.22 р. Підкреслюючи важливість нового курсу для реалізації завдань Школи-лабораторії психологічного супроводу особистісно-професійного зростання, в презентації взяли участь І.А. Доннікова – завідувачка кафедри філософії, д. філос. н., професор та Н.В. Кривцова – к. психол. н., керівник Психологічної служби, провідний фахівець Навчально-виробничого комплексу інноваційних технологій навчання, інформатизації та безперервної освіти Одеського національного медичного університету.

Але після 24.02.22 стало цілком зрозумілим, що в цих обставинах вже не можна ПРОСТО (!) викладати в звичайному режимі, бути осторонь подій, що відбуваються в країні, в місті. «Проти своєї волі я став свідком жакхливої поразки розуму і дикого за всю історію тріумфу жорстокості; жодне покоління не зазнавало такого морального падіння з такої духовної висоти, як наше» – ці слова, написані Ш. Цвейгом в 1942 р. як «спогади» європейця про світ, який зник [3, с. 12], дуже влучно відбивають й сучасну оцінку початку військових дій в Україні. Власний стан багатьох людей в Україні цілком відповідав почуттям болю і розгубленості, які поділили реальність на «ДО і З» чи «ПІСЛЯ», наш світ було зруйновано, він дійсно розколовся... Разом з тим, з початком війни відчувся особливий громадський (та студентський) запит на думки людей, чиє професійне і громадянське покликання – дати раціональне пояснення ситуації й реалістично дивитися в майбутнє. Мова йде про усвідомлення призначення філософії й філософа під час військових дій: в чому його місія і чи можна філософськими (чи, ширше – культурними) засобами запобігти майбутнім війнам. Ми погоджуємося з позицією, що «в зоні відповідальності філософів перебувають, зокрема, такі нагальні для сучасної України проблеми як: визначення етичної межі та легітимна оборона внутрішнього простору; визначення «цінностей, вищих за життя»; аналіз індивідуальної та колективної психології деструктивності» [4, с. 79].

Стала також зрозумілою нагальна потреба в нових підходах викладання під час військових дій в Україні, особливо таких людинознавчих дисциплін, як філософія, історія та культура України. Зорієнтуватися, зібратися з силами та швидко перебудувати викладання з методологічної точки зору нам дуже допомогла попередня робота зі створення курсу філософії «створювального людинознавства». Особливий наголос в курсі зроблено на

проблемі людини, яка пізнаючи та створюючи свій світ, змінюється, перетворюється й сама. Провідними темами викладання стали також проблеми цінностей та пошуків особистого щастя. Почалися пошуки відповідей у видатних філософів минулого, де вже починаючи з античності над темами війни та миру замислювалися кращі представники філософської думки [5, с. 25].

Оскільки в той час викладався курс філософії та філософії права для 1-го курсу спеціальності «Морське право», велику увагу в розгляді тем курсу в контексті війни – миру ми приділяли питанням зв'язків філософії, політики, права, моралі, а також сутності соціальних наслідків війни (наприклад, знайомство з уривком трактату І. Канта «До вічного миру»). Для курсантів 3-го курсу з цієї ж дисципліни, які вже мали певне професійне підґрунтя, ми звертали увагу на юридичні питання, які перетинаються з філософськими (наприклад, права людини, міжнародне морське і гуманітарне право, розуміння справедливості та інші).

По новому постали й проблеми змісту дисципліни «Історія та культура України». Вже в цьому році, у викладанні цієї дисципліни на потоці 1107 – 1109 ННІН, ми зробили наголос на протистоянні культури та людяності силам руйнації, війни, антикультури, антигуманізму; розвитку сучасної культури України, яка через нові форми впроваджує ідеї національного духу й творчості, об'єднання нації, допомоги військовим та опору загарбникам (обговорювалося чимало прикладів що до цього з соціальних мереж, як, наприклад, – мистецтво проти війни; чи міська культура – мурали Одеси, присвячені донорству крові; чи перформанси наших біженців в Європі, як то «українська кров замість нафти» та інші). В якості екзистенційної практики для курсантів було запропоновано написання творчого есе за темами: Війна 1941 – 1945 р.р. в пам'яті післявоєнного покоління та сучасне покоління молоді; Історичні паралелі в естафеті поколінь війни; Моя історія війни та майбутнє; Мої мрії про щастя після закінчення війни та доля України.

Військові дії, що продовжуються в Україні вже більше 115 днів, вимагають серйозного осмислення сучасних особливостей українства, яке наразі тільки розпочинається. І підходи до його тлумачення слід шукати, як нам здається, в прагненнях, стилі життя, в пошуках взаєморозуміння, в розвитку культури України як багатонаціональної держави. В побуті ми можемо спілкуватися різними мовами, ходити в різні церкви, бо Україна також є найбільш багатоконфесійною країною Європи. Сьогодні дуже гостро постає питання про долю російськомовної української культури, що існує вже не перше століття. Тож і цей курс, як і відношення до культури України, потребують свого переосмислення під тиском і з урахуванням сучасних обставин.

Список літератури:

1. Шевчук О.М. Філософія як створювальне людинознавство// Створювальна сила знання : монографія. Книга Перша //авт. кол., відп. ред. І.А.Доннікова, Н.В. Кривцова. Одеса : Фенікс, 2020. – С. 50 – 84.
2. Філософія як створювальна практика soft skills. – «Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики»: Міжнародної науково – практична конференція НУ «ОМА». – Одеса: НУ «ОМА», травень 2021 р. – С. 63 – 65.
3. Цвейг Ш. Вчорашній світ: спогади європейця. Вид -во: КоЛибри, – 2015, – 576 с.
4. Паніч О. Філософ і війна. // Філософська думка, 2015, № 1. – С.75 – 89.
5. Ряшко О. В. Проблеми війни і миру у філософії Канта, Гегеля, Фіхте / О. В. Ряшко, Л. О. Остапенко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – 2016. – № 845, С. 490 – 495. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_77.

ОСВІТА ЯК ЦІННІСТЬ – ЦІННОСТІ ОСВІТИ

Шкуро А.В.

(курсант 3-го курсу Навчально-наукового інституту навігації,
Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна)

Науковий керівник – к. філос. н., доцент Шевчук О.М.

Анотація: розглядається взаємодія цінностей у ланцюгу суспільства – освіта – особа – суспільство; особливе місце займає аналіз цінностей сучасної освіти і проблеми їх формування, трансформації під час навчання у здобувачів освіти; вплив особистих цінностей на успішність в навчанні.

Ключові слова: цінності, освіта, студентське життя, самоосвіта, академічна доброчесність, онлайн навчання, космополітизм.

Abstract: the interaction of values in the chain of society-education-person-society is considered; a special place is occupied by the analysis of the values of modern education and the problems of their formation, transformation in students; the impact of personal values on academic performance.

Keywords: values, education, student life, self-education, academic integrity, online learning, cosmopolitanism.

Набуття освіти є однією з основних умов успішної побудови кар'єри особи в сучасному суспільстві, а здатність навчатися самостійно протягом життя стає сьогодні вже соціальною вимогою. Значною мірою це пов'язано з розвитком самої освіти та зростанням значущості освіченості у життєдіяльності соціуму. Зокрема, в Законі України про освіту вказується, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [1].

Насамперед, тут треба зазначити, що, з одного боку, освіта, займає чільне місце в системі цінностей суспільства і людини, а з іншого, вона сама є дієвим засобом створення чи змін цінностей у здобувачів освіти, а через це має вплив на формування цінностей у суспільстві в цілому. Тож розглянемо ці аспекти в їх взаємодії крізь призму здобувачів освіти, які, усвідомлюючи цінність освіти та її роль у формуванні цінностей студентської молоді, все частіше звертаються до цієї теми в різних форматах, як її активні учасники освітянського процесу.

Наведу декілька прикладів що до цього. Перше – Всеукраїнське опитування «Ціннісні орієнтири українського студентства» в межах дослідження «ЄС – Східне партнерство: майбутні шляхи активізації спільних ініціатив академічних та громадських спільнот в Україні» [2], в якому прийняли участь і курсанти НУ «ОМА» виявило значущість самої освіти як фактору становлення особи, та переконання учасників в тому, що знання, освіта, навчання мають великий вплив на формування особистості, дають змогу здійснити обґрунтований та самостійний вибір, критично вирішувати, що є дійсно цінним, головним для людини, тобто бачити перспективи і сміливо рухатись до майбутнього – свого і своєї країни. Другий – це обговорення учасниками наукового студентського гуртка «Філософське коло» на першому засіданні цього року теми – Освіта для XXI століття: основні тенденції розвитку та виклики у світовому та національному вимірах. Таким чином, були пов'язані глобальні проблеми і тенденції розвитку освіти з конкретними питаннями трансформації української освіти; основними завданнями та формами роботи щодо цього в НУ «ОМА» з особистими цінностями учасників. Ми спирались на головні ідеї «Нового Просвітництва» (доповідь Римського клубу) і наукові публікації («Формування космополітичної ідентичності

та завдання освіти» / Мінєнков Г.Я., доктор гуманітарних наук, професор академічного департаменту соціальних наук Європейського гуманітарного університету, м. Вільнюс (Литва) [3, с. 38-41]. Дискусія точилась навколо наступних питань: Чи є «космополітизм» для вас цінністю? Чи вважаєте ви себе космополітичною особистістю? Чи є проблеми космополітизму, актуальними для української освіти, зокрема, морської освіти? Відповідаючи на ці питання, маємо зазначити, що космополітизм вже є фактом нашого буття через сучасні технології, інтернет – мережі, наше навчання онлайн і ще багато чого вже в нашому житті має космополітичний характер, в тому числі й глобальні проблеми. Йде процес стандартизації навчання і освіти. Такі глобальні зміни, як збільшення потоку інформації та соціальних зрушень допомагають людині збагнути і переосмислити деякі цінності та сформувати нові поняття та принципи освітянського процесу, серед яких найважливішою мабуть є академічна доброчесність [4, с. 161-162]. Цей підхід вимагає від всіх учасників освітянського процесу розвитку почуття моральності та гідності людини, потреби самореалізації та творчості, поваги до особи, емпатії та доброзичливості.

Сучасна студентська молодь вимагає від системи освіти цінностей, пов'язаних із загальнолюдськими – справедливість, людська гідність, незалежність, свобода, творчість [5, с. 67 - 69]. Існує феномен студентського руху, який протягом десятиріч років допомагає студентам відстоювати свої позиції щодо навчальних планів, прагнення до справедливості та може набувати форми інтелектуально та соціально мотивованої опозиції. Ще одна цінність освіти – студентське самоврядування, де здобувачі приймають участь у організаційних, наукових, культурно – масових заходах; обговоренні важливих питань студентського життя, наприклад, про відрахування або переведення осіб, які навчаються за контрактом на навчання за державним замовленням, – тобто мають бути відповідальними.

Треба ще враховувати фактор усвідомлення цінності самоосвіти як придбання людиною необхідних їй знань, навичок і умінь у вигляді самостійних занять поза будь – якого навчального закладу без допомоги викладача, вчителя. Особа сама вирішує, що їй потрібно, бо вона сама може чомусь навчитися, щось освоїти, щось дізнатися. Це дозволяє встановлювати власні цінності без впливу оточуючих, веде до визнання людини як особистості, її права на вільний розвиток та прояв своїх здібностей, утвердження блага людини як критерію оцінки суспільних відносин та дозволяє людині придбати такі насправді важливі цінності як самоорганізація, вміння будувати плани, дисципліна.

Таким чином, можна зробити висновок, що освіта є і буде однією з традиційних цінностей суспільства та особи. Зі становленням нової картини світу, впродовж існування людства, змінюються цілі і вимоги до якості освіти, а разом з нею і людські цінності, які відображають нові вимоги та умови життя. Ці цінності встановлюються з розвитком цілей, значень та смислів життя людей, разом із становленням та зміною нового мислення. Тож цінності постійно будуть змінюватися і уточнюватися через освіту, не змінюючись у своїй глибинній суті та глобальному вимірі – у своїй орієнтованості на людину, на її свободу, надії, традиції та ідеали, на умови існування та норми комунікації та взаємодії у суспільстві.

Список літератури:

1. Закон України Про освіту №2145 – VIII від 05.09.2017 зі змінами 2022 р. // https://urist.com.ua/act/pro_osvitu
2. Українська Асоціація Викладачів та Дослідників Європейської Інтеграції <https://aprei.com.ua/vseukrayinske> – opytuvannya – czinnisni – oriyentury – ukrayinskogo – studentstva/дата звертання 14. 11.21.
3. Мінєнков Г.Я. Формирование космополитической идентичности и задачи образования// Створювальне знання: теоретико – методологічні і практичні аспекти / Матеріали 4 – го круглого столу «Створювальне знання: науково – освітні практики 3.0», 11 червня 2021 р. / Під ред. Доннікової І. А. – Одеса: НУ «ОМА», 2021. – 68 с.

4. Шевчук О., Проблеми формування культури мислення в умовах онлайн – навчання // INNOVATIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE AND THE EU IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY: [collection of scientific works / for general. ed. O. Rudenko, M. Zhytar]. – Kyiv, 2021. – 179 p. – с. 161 – 165.

5. Шевчук О.М. Філософія як створювальне людинознавство. – Створювальна сила знання : монографія. Книга Перша //авт. кол., відп. ред.І.А.Доннікова, Н.В. Кривцова. Одеса : Фенікс,2020. – С.50 – 84.

ФОТОМАТЕРІАЛИ

СВІТОГЛЯДНІ СТРАТЕГІЇ

Frankfurter Allgemeine Zeitung

Відповідь українського філософа Анатолія Єрмоленка Юргену Габермасу.

СПРОТИВ ЗАМІСТЬ ПЕРЕМОВИН

Для Юргена Габермаса поразка України не гірша за ескалацію конфлікту. Він не розуміє, що Путін націлений на Захід, чію свободу відчайдушно захищають в Україні. Гостьовий пост.

Філософія Юргена Габермаса надзвичайно був одним із перших дослідників в СРСР 19 німецьку філософію для радянського інтелі просторі ще довго домінувала спрощена та ленінізму». Філософія Габермаса здійснила революцій», які насправді змінили все. Я бу твори Юргена Габермаса українською та рк комунікативну практичну філософію та пол парадигму.

КД ВОІНІА ІННОВАЦІА СТАТІ ВІСНОВКИ

Мирослав ПОПОВИЧ: Російськомовну українську культуру ми повинні засвоїти, як свою

Мирослав Попович – філософ, історик і громадський діяч, академік Національної академії наук України, директор Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України.

«Це може викликати дуже гостру критичну реакцію. Але все-таки скажу: є ще одна частина української культури, яка повинна бути засвоєна нами як наша культура. Це російськомовна українська культура.

Тобто та культура, яка українцями і в Україні, й у Росії творилася російською мовою, бо іншої за певних історичних обставин не було».

V Круглий стіл «Створювальні стратегії науково-освітніх практик»

Гуманістичні стратегії створення знання в ситуації «відкритої науки» та цифрової освіти

Ю. О. Мєлков

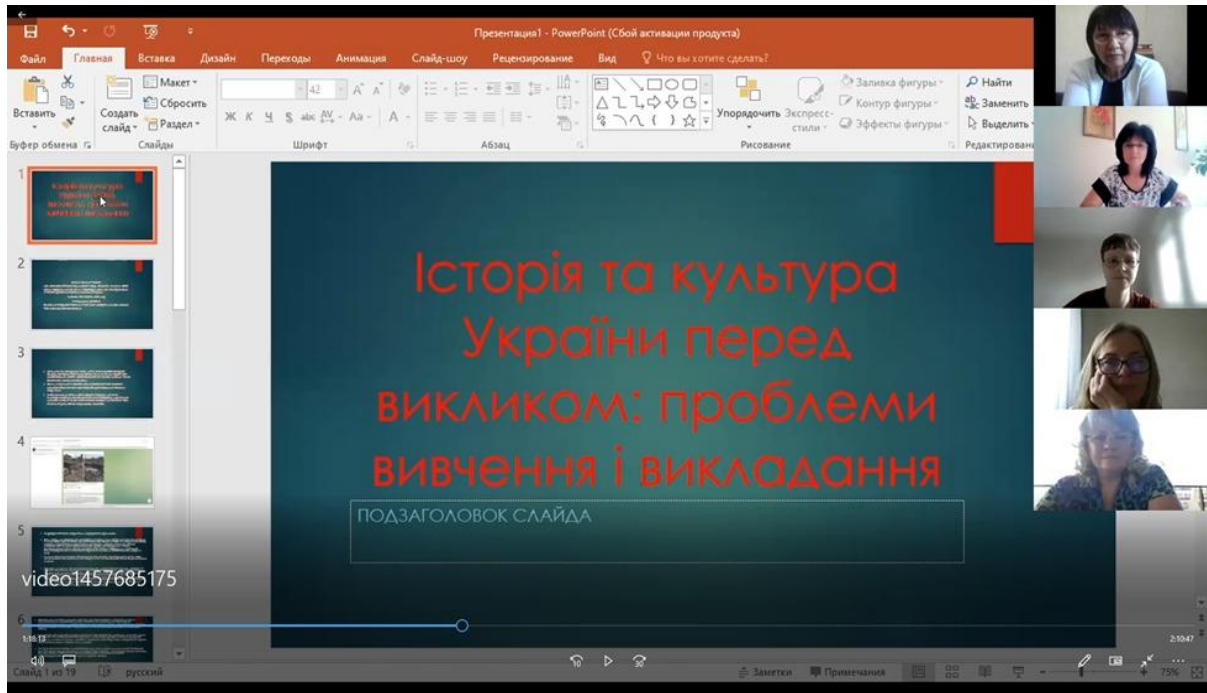
(Інститут вищої освіти НАПН України, м. Київ)

Знання та цінності в науці

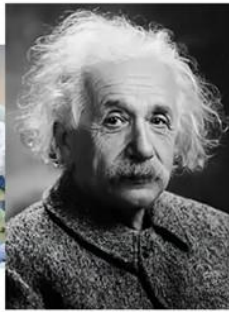
- ❖ Вчений стає філософом
- ❖ Розуміння та оцінювання, а не просто пояснення
- ❖ Повнота людської особистості (а не лише розум, що пізнає)
- ❖ Безпосередній вплив особистісних цінностей на результати наукової діяльності

Складні інтелектуальні системи

video1457685175

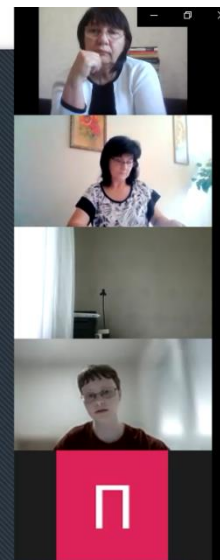
2:11:52

1:17:08

Когнітивна складність

Когнітивно складна людина	Когнітивно проста людина
Має конструктну систему, що містить чітко диференційовані конструкти	Має конструктну систему, у якій незрозумілі різницю між конструктами
Може чітко відрізнати себе від інших	Важко відрізнати себе від інших
Спроможний прогнозувати поведінку інших	Не здатний прогнозувати поведінку інших
Розглядає інших за багатьма критеріями	Розглядає інших за невеликою кількістю критеріїв

Презентація_Павлова_2022 - Microsoft PowerPoint

слайдов Рецензирование Вид

Абзац Рисование

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ МЕТАМИСЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ НАВЧАЛЬНОГО ПОРТФОЛІО

*Павлова О.С.,
к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії
Національного університету «Одеська морська
академія»*

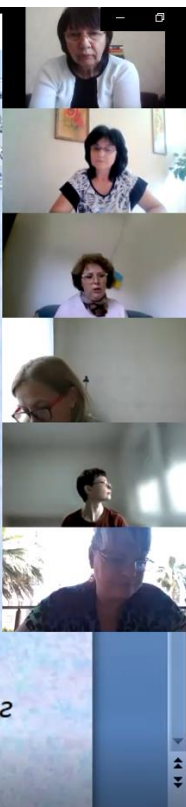

Презентація_Павлова_2022 - Microsoft PowerPoint

Анимация Показ слайдов Рецензирование Вид

Шрифт Абзац Рисование

- **Когнітивні навички**, до яких звичайно відносять: можливість та швидкість обробки інформації, мовно-аргументативні здібності, різні види уваги, різні види пам'яті та інш.
ДУЖЕ ШВИДКО та ЕФЕКТИВНО ОПАНОВУЄ
- Тому ЛЮДИНА МАЄ РОЗВИВАТИ СВОЇ **МЕТАКОГНІТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ**, де поле конкуренції ще поки вільне від ШІ! А саме:
- *Критичне осмислення обробленої інформації; Аналітика результатів маніпулятивних аргументативних технік; Пристосування мозку до незвичних умов, моніторинг пізнавальної поведінки та управління знаннями.*

Філософія під час військових дій - PowerPoint (Свої активності продукту)

Файл Главная Вставка Дизайн Перемены Анимация Слайд-шоу Рецензирование Вид Что вы хотите сделать?

Вставить Вставить Вырезать Копировать Буфер обмена Создать слайд Сбросить Раздел Шрифт Ж К У S Alt A A Направление текста Выровнять текст Преобразовать в SmartArt Рисование Упорядочить Экспресс-стили Заливка фигуры Контуры фигуры Эффекты фигуры Найти Заменить Выделить

1 2 3 4 5

ФІЛОСОФІЯ
СТВОРЮВАЛЬНОГО
ЛЮДИНОЗНАВСТВА
У ПРАКТИКАХ ВИКЛАДАННЯ
ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В У

Шевчук О.І.
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії НУ ОД

Активация Windows
Чтобы активировать Windows, перейдите на сайт Windows.com/go/activate

Введите здесь текст для поиска

10.06.2022 7:48

Проти своєї волі я став свідком жахливих поразки розуму і дикого за всю історію тріумфу жорстокості; ніколи ще – я відчув ані ж не з гордістю, а з соромом – покоління не зазнавало такого морального падіння з такої духовної висоти, як наш

Ш.Цвейг. «Вчора спогади європейця»

Так і для мене після 24.02.22 стало цілком зрозумілим, що в цих обставинах вже ПРОСТО (!) викладати як звичайно ми це робимо..., бути осторонь подій в країні. Мій власний стан цілком відповідає і по якому ми тут бачимо – ДО і З ЧИ ПІСЛЯ... Світ дійсно розколовся, змінився назавжди.

Активація Windows
Чтобы активировать Windows, перейдите на сайт Windows.com/go/activate

[illegible]

ПЕРЕДМОВА. КРОК 1: З ЧОГО ПОЧАТИ?

1. Спочатку зверніть увагу на основну літературу, розміщену в силбусі навчальних посібників, словники, статті або монографії. Має сенс проконсультуватися з викладачем, який зорієнтує у виборі та поради конкретні інформаційні джерела.

У вас завжди є право і можливість шукати необхідні навчальні матеріали самостійно, звертаючись до Інтернет ресурсів. Але треба пам'ятати, що вони потребують верифікації, тобто перевірки на надійність та достовірність наданої інформації. Тому рекомендовано починати з навчальної літератури.

2. Під час відбору інформаційних джерел звертайте увагу на їх зміст, який допоможе скласти загальне розуміння обраної теми, виділити необхідні тематичні блоки для всебічного розкриття теми (саме в цьому найбільш корисні навчальні посібники). Для обмеження кількості джерел обирайте ті, які містять оригінальну інформацію та які ви обов'язково маєте включити до дайджесту.

На цьому етапі складатиметься загальний список літератури з коротким зазначенням змісту кожного інформаційного джерела. Для цього необхідно:

- ✓ Записати обрані джерела відповідно до правил оформлення (згідно

КРОК 2: ВИЗНАЧАЄМО СТУПІНЬ НОВИЗНИ ІНФОРМАЦІЇ

Культурологічна мапа – це, перш за все, форма подання інформації, специфічний «текст», з якого ми отримусмо нові знання. Саме тому зміст культурологічної мапи має бути не тільки цікавим, але й мати високий ступінь новизни.

Наступні етапи роботи (кроки 2-3) передбачають детальний аналіз обраних інформаційних джерел з метою встановлення для себе новизни культурологічної інформації.

На кроці 2 виконується робота з текстом на основі алгоритму створення смислової мапи з використанням smart-моделі «МАПА ЖИТТЯ» (автор – Кривцова Н.В.).

Для виконання роботи рекомендовано обрати з одного із джерел невеликий текст (до 2-х сторінок). При цьому слід пам'ятати – чим складніший за змістом текст ви обираєте, тим більше можливостей знайти в ньому нову інформацію з'являється.

Покроково опрацюйте текст:

1. Читаючи текст, послідовно виділяйте інформацію (поняття, факти, персоналії, артефакти, пояснення, аргументацію тощо), позначаючи різними кольорами або знаками:

- інформацію, яка вам відома (наприклад знаком «+»);
- інформацію, яка є новою або суперечить вашим уявленням (наприклад знаком «-»);
- інформацію, яка незрозуміла або викликала бажання дізнатись більше (наприклад знаком «?»);
- інформацію, яка вразила оригінальністю, несподіваністю (наприклад знаком «!»);
- це лише думка автора тексту, але для мене – «пусті слова» (наприклад, знаком «0»).

КРОК 3: ВИЗНАЧАЄМО ОСТАТОЧНИЙ ЗМІСТ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ МАПИ

На цьому етапі необхідно завершити роботу з інформаційними джерелами, оцінити їх якість та визначитися з ключовими словами, які, на вашу думку, обов'язково мають бути розміщені на мапі.

1. Складіть загальний список літератури, додавши до нього інформаційні джерела, знайдені на кроці 2.

2. Проаналізуйте список літератури. Скільки він містить:

- наукових джерел (монографій, наукових статей, тез наукових конференцій та ін.)? Позначте їх в списку.
- навчальної літератури (навчальних посібників, словників та ін.)? Позначте їх в списку.
- науково-популярних видань, посилань на Вікіпедію, подкастів
- сайтів невідомого для вас походження

Оцініть якість обраної вами

- більшість з наукових джерел
- більшість з науково-популярних – 4 бали;
- більшість посилань на Вікіпедію та ін. – 3 бали;
- більшість інформації з сайтів

3. За алгоритмом, виклад джерела дайджесту, виділяючи нові ключові слова і з якого інфо

4. З врахуванням доданих майбутньої мапи. Чи достатньо потреба їх змінити, об'єднати або змінити/не змінити?

5. Проаналізуйте ескіз кул

- Чи показали ви на мапі зв'язки тематичних блоків?
- Чи показали ви зв'язок між ключовими словами?
- Чи відповідає зміст мапи темі?

Внесіть необхідні зміни до

КРОК 4 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ МАПИ

Після того, як проаналізовані та опрацьовані всі обрані інформаційні джерела, визначено тематичні блоки і основні поняття, створено ескіз культурологічної мапи (кроки 1-3), важливо продемонструвати свої вміння поєднувати знання з теорії та історії культури. Саме для цього рекомендовано виконати крок 4, який передбачає виявлення в змісті культурологічної мапи сутнісних характеристик культури.

Ознайомтеся з теоретичним матеріалом, рекомендованим для виконання

Тема «Сучасна українська книга» (Бабак Галина, група 6101).

Крок 1.

Крок 4.

І КУЛЬТУРИ

до притаманні культурі як ідей. З одного боку, сутнісними якостями культури, з усього різноманітності складним феноменом, безліч різноманітних форм і яка обумовлена базовими умови для збереження і, Всесвітом. Отже, сутність **національна, аксіологічна та** характеристики культури є історичні, грані, аспекти

льний) виражає всебічний, в ній загальних характеристика культури, обмежується однією або не всі його рівні, зрізи – від до суспільно значущих, яких явищах, відносинах і саморозвиток людини і

своїх проявах є людина, настільки різноманітною є новості. У будь-яких формах необхідно діють специфічні людина як істота розумно-орієнтування. У тих сферах, хітьох причин не є дівсьими, і можна визначити через